

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Socialinės politikos katedra

Gustas Straukas

Socialinės politikos studijų programa
Magistro darbas

**„IDEOLOGINĖ SKIRTIS LYTIES PAGRINDU: LIETUVOS JAUNIMO
ATVEJIS“**

Darbo vadovė: prof. Daiva Skučienė

Vilnius

2025

***Pateikties lapas** pasirašomas ir pridedamas prie baigiamojo bakalauro arba magistro darbo po antraštinio lapo (jei studijų programa to reikalauja)*

Baigiamąjį darbą,
parengiau savarankiškai, tyrimą atlikau, laikydamasis tyrimo etikos reikalavimų.

.....
(Data)

.....
(Studentės (-o) vardas, pavardė, studento pažymėjimo numeris, parašas)

Turinys

<i>Ivadas</i>	6
1. Literatūros apžvalga	10
1.1 Ideologijos, vertybės ir skirtys	10
1.2 Lyties reikšmė ideologinėje skirtyje	13
1.3 Politinis elitas ir poliarizacija	17
1.4 Tyrimų apie Lietuvą apžvalga	19
2. Tyrimo metodika	22
2.1 Tyrimo metodai ir instrumentai	22
2.2 Atranka	22
2.3 Tyrimo eiga ir organizavimas	23
2.4 Duomenų analizės metodika	23
2.5 Duomenų apžvalga ir apribojimai	24
3. Tyrimo rezultatai	30
<i>Išvados</i>	43
<i>Šaltiniai</i>	45

SANTRAUKA

Magistrinis darbas „Ideologinė skirtis lyties pagrindu: Lietuvos jaunimo atvejis“ tiria jaunimo ideologinių vertybių skirtumus pagal lytį Lietuvoje, remiantis 2008 ir 2017 m. Europos vertybių tyrimo duomenimis. Pagrindinis dėmesys skiriamas vertybių poliarizacijai dvejose dimensijose: ekonominėje ir socialinėje. Šiuo tyrimu siekiama išsiaiškinti, ar tarp jaunų vyrų ir moterų egzistuoja reikšmingi vertybiniai skirtumai, ir kaip jie pasikeitė laikui bėgant.

Teorinis pagrindas remiasi Inglehart ir Norris modernios lyčių skirties teorija, kuri pabrėžia, kad išsivysčiusiose visuomenėse moterys dažniau renkasi progresyvias vertybes, o vyrų vertybinės nuostatos išlieka mažiau kintančios. Literatūros apžvalga taip pat aptaria, kaip vertybių pokyčiai gali atsirasti dėl modernizacijos ir socioekonominių pokyčių.

Tyrimo metodika apima kiekybinę Europos vertybių tyrimų duomenų analizę. Analizuojami klausimai ekonominėje dimensijoje buvo susiję su tradiciniais klausimais apie rinkos reguliavimą ir valstybės vaidmenį aprūpinimo srityje. Socialinėje dimensijoje kintamieji paskirstyti pagal kategoriją: šeimos ir santykių, imigracijos ir moralinių nuostatų. Duomenys buvo grupuojami naudojant faktorinę principinių komponentų analizę ir neparametrinį Mano-Vitnio-Vilkoksono sumų kriterijų.

Pirminiai darbo rezultatai parodė, kad, nors socialinė ir ekonominė dimensijos leidžia analizuoti jaunimo ideologinių nuostatų skirtumus, statistiškai reikšmingų rezultatų lyties pagrindu nenustatyta. Tačiau pastebėta, kad Lietuvos jaunimo vertybinės nuostatos rodo bendrą vyrų ir moterų konservatyvėjimo tendenciją, kuri gali turėti reikšmę socialinės ir politinės politikos formavimui ateityje.

Darbas pabrėžia poreikį tolesniems tyrimams, kurie galėtų padėti geriau suprasti šias tendencijas ir jų poveikį Lietuvos visuomenei bei socialinei politikai.

SUMMARY

The Master's thesis "Ideological Differences Based on Gender: The Case of Lithuanian Youth" examines ideological value differences among Lithuanian youth based on gender, drawing on data from the 2008 and 2017 European Values Study. The primary focus is on value polarization across two dimensions: economic and social. This study seeks to determine whether significant value differences exist between young men and women and how these differences have evolved over time.

The theoretical foundation is based on Inglehart and Norris's modern gender gap theory, which emphasizes that in developed societies, women tend to adopt more progressive values, while men's value orientations remain less variable. The literature review also explores how value shifts can arise due to modernization and socioeconomic changes.

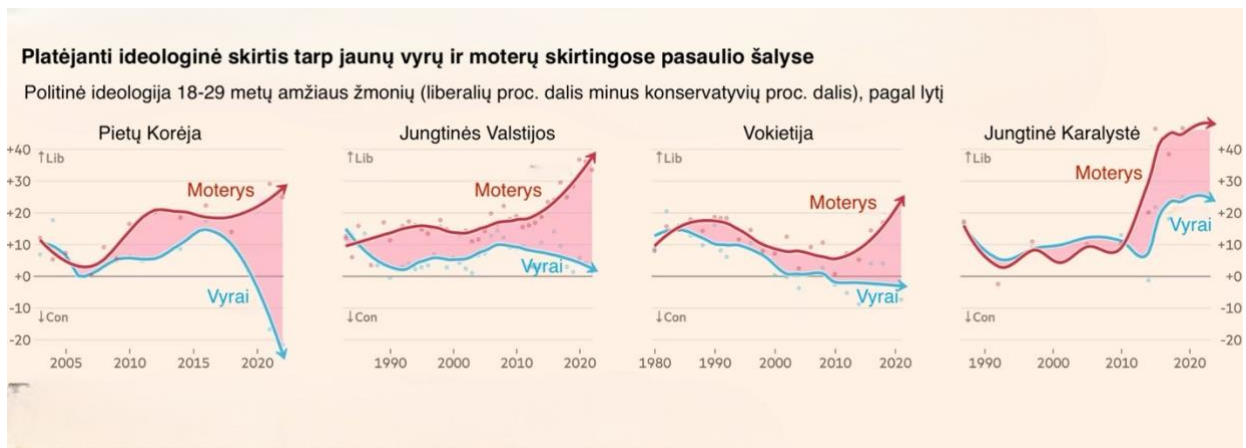
The research methodology involves quantitative analysis of European Values Study data. Questions in the economic dimension pertain to traditional topics such as market regulation and the state's role in welfare provision. In the social dimension, variables are categorized into family and relationship issues, immigration, and moral attitudes. Data were grouped using principal component factor analysis and the nonparametric Mann-Whitney-Wilcoxon rank-sum test.

Preliminary results show that while the social and economic dimensions enable the analysis of youth's values' attitudes, no statistically significant gender-based results were identified. However, it was observed that the value orientations of Lithuanian youth reflect a general trend toward conservatism among both men and women, which may influence future social and political policymaking.

The thesis highlights the need for further research to better understand these trends and their implications for Lithuanian society and social policy.

Išvadas

Riaušės, valstybinių institucijų šturmai, karinių ir politinių perversmų bandymai, karas, ir demokratių visuomenių slinkimas į autokratijas – 2024 m. kyla klausimas: kas gi vyksta su šiandienos liberaliomis demokratijomis? Vienas iš paaiškinimų yra, kad pastaruoju metu Vakaruose didėja politinė poliarizacija, kuri ir prisideda prie visų demokratijos kataklizmų (Benson, 2024). Politinė ir visuomeninė poliarizacija gali būti labai pavojingos valstybių visuomenėms, bet ypatingai tai kelia grėsmę demokratinėms valstybių santvarkoms. Geriausi pavyzdžiai netoli Lietuvos yra Vengrija ir Lenkija, kurios abi dėl socialinių konfliktų arba kitaip tariant – visuomeninės poliarizacijos, patyrė ir labai stiprią politinę poliarizaciją, kuri privedė prie demokratijos atsitraukimo (angl. democracy backsliding) (Bernhard, 2021, 271-272). Tačiau mane labiausiai sudomino vienas iš daugelio poliarizacijos aspektų – skirtingų lyčių ideologinė poliarizacija. Ši poliarizacijos tipą paskatino tyrinėti perskaitytas straipsnis Jungtinių Amerikos valstijų (toliau - JAV) pasauliniame dienraštyje New York Times. Straipsnio autoriai JAV pastebėjo susiformavusią rinkėjų poliarizaciją lyties pagrindu. JAV 18-29 m. jaunimo pasirinkimas tarp dviejų kandidatų 2024 m. prezidento rinkimuose išsiskyrė lyties pagrindu. Jauni vyrai labiau palaikė konservatyvųjį D. Trump, o jaunos moterys – D. Biden, o vėliau ir K. Harris, procentiniais punktais šis skirtumas tarp lyčių sudarė 51 balą (New York Times, 2024). Nors politinė poliarizacija jau kuris laikas pastebima Jungtinėse Amerikos valstijose, pagrinde argumentuojant, kad tai yra jų politinės sistemos pasekmė, iš tiesų JAV dvipartinė sistema (nors egzistuoja ir trečiasis pasirinkimas) buvo argumentas pagrindžiant jų visuomenės politinę poliarizaciją (Lijphart, 2015), tačiau pradėjus analizuoti kitas demokratines valstybes, kurios turi visiškai kitokias politines sistemos sistemas, iškilo rimtas klausimas: kodėl ši tendencija vyksta ir už JAV ribų? Columnner ir kiti besiremiami A. Lijphart teorija apie demokratių rinkimų sistemų įtaką valstybėms, išanalizavo ir išskyrė skirčių įtaką demokratinėms visuomenėms (Columnner et al., 2008). Miestas prieš kaimą, religija prieš sekuliarizmą, įvairios skirtys socio-ekonominiu pagrindu, bet dar nei vienoje valstybėje nebuvo pastebėta lyties skirtis – vyrai prieš moteris. Didžiosios Britanijos dienraštyje Financial Times, remiantis Alice Evans (2024) atliekamais moksliniais tyrimais, pastebėta, kad JAV visuomenėje moterų politinės pažiūros ženkliai liberalėjo, o vyrų liko maždaug tokios pačios, tačiau panašiai nuo 2000-ųjų pradžios atsitiko ir Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje vyrai liberalėjo, bet ne tiek kiek moterys, o Pietų Korėjoje vyrai stipriai konservatyvėjo (žiūrėti paveikslą Nr. 1).

Paveikslas Nr. 1: Ideologinės skirties tendencijos skirtingose valstybėse. Šaltinis:

<https://www.ft.com/content/29fd9b5c-2f35-41bf-9d4c-994db4e12998>

Gali kilti klausimas – kodėl tai yra aktualu socialinės politikos tyrinėtojiui, politikos įgyvendintojui ar įstatymų leidėjui? Viskas remiasi pakankamai paprasta logika – jei vyrų ir moterų politinės pažiūros pradeda kardinaliai skirtis, o demokratijose yra atstovaujami šalies piliečiai (bent jau tie, kurie dalyvauja rinkimuose), tai vyrų ir moterų skirtis gali ne tik poliarizuoti politines partijas, bet ir nulemti socialinės politikos kelią valstybėse. Pastebima, kad vertybinė poliarizacija lyčių atžvilgiu kenkia sudaromų santuokų kiekiui ir gimstamumui (Antman et al., 2021, 557). Šiuo atveju Lietuva turėtų nesiskirti nuo Vakarų valstybių tendencijų – skirtis lyties pagrindu turėtų būti bent prasidėjusi.

Lietuva nuo nepriklausomybės atkūrimo paskelbimo taikė šoko terapiją ir kardinaliai bandė pakeisti savo ekonomiką, socialinę politiką ir t.t. Tuo laikotarpiu menkos administravimo galimybės, pinigų stoka valstybiniame biudžete ir politinės aplinkybės lėmė, kad Lietuva pagal Esping-Anderson tipologiją pasirinko liberalųjį režimą, kuriame parama skiriama tik mažai visuomenės daliai, kuriai labiausiai ir reikia paramos bei vengiama imtis politikos pokyčių situacijai pakeisti (Esping-Andersen, 1990). Iš kitos pusės – buvo ir naujesnių tipologijos kūrimo teorijų, kurios priskyrė Lietuvą prie Baltiško gerovės valstybės režimo, kurioje parama yra menka, bet remiamasi socialiniu investavimu (Finer ir Greve, 2016; Avlijaš, 2020). Tačiau Lietuvos visuomenė turėjo norą ne tik gyventi laisvai politiškai ir ekonomiškai, bet ir turėti aukštą pragyvenimo lygį kaip Vakarų Europos valstybės. Patraukliausias ir galbūt artimiausias pavyzdys buvo Skandinavijos valstybių socialdemokratinis gerovės valstybės tipas, dažnai naudota populistinė frazė: „gyvensim kaip švedai“ (Saulaitis, 2016). Nuo Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą buvo pastebimas vis didesnis ne tik visuomenės, bet politinio elito posūkis link labiau socialdemokratinio gerovės tipo. Lietuva sugebėjo pereiti nuo sovietinio (jei laikome sovietinį socialinės politikos modelį kaip atskirą gerovės valstybės režimą) iki liberaliojo (Atas, 2018), ir dar vėliau priartėti prie socialdemokratinio valstybės gerovės modelio, tai galima teigti, kad Lietuva turėdama palyginus trumpą politinio savarankiškumo

laikotarpį įgyvendino didelius ir kartais net staigius pokyčius socialinėje politikoje, o tai lėmė, kad Lietuva kartais priskiriama vienam gerovės valstybės modeliui, kartais – kitam, o ir dažniau išvis priskiriami naujiems gerovės valstybės modelių tipams, pasak Greves (2022) Lietuva priklauso pokumunistiniam arba baltiškajam modeliui. Dėl šių priežasčių Lietuvos socialinės politikos modelis vienaip ar kitaip yra maišytas – turi keliems skirtingiems gerovės valstybių modeliams būdingų bruožų mišinį, o tai reiškia, kad Lietuvai nebūtų labai sunku pereiti prie vieno ar kito iš tradicinių gerovės valstybės tipo. O tai ir leidžia suformuoti šio tyrimo pagrindinę problemą – Vakarų valstybių visuomenėse vykstant tam tikrai ideologinei poliarizacijai lyties pagrindu, Lietuvoje turėtų būti matomos panašios tendencijos ir jei tokia tendencija egzistuoja Lietuvoje – turėtumėme ir numatyti ateities „kovą“ dėl Lietuvos gerovės valstybės modelio pasirinkimo arba dar blogiau – demokratijos atsitraukimo tendencijas.

Iš politikos formuotojų ir politologų pusės svarbu matyti iš anksto besiformuojančią skirtį (tyrime naudojamas tik Lietuvos jaunimas), kadangi tai gali turėti labai aiškias pasekmes socialinei politikai. Jei, tarkime, kad Lietuvos vyrai yra aktyvesni rinkėjai, o tai ir rodo atlikti tyrimai (Danilevičius ir Gudžinskas, 2024), o jų vertybės yra daug konservatyvesnės už moterų, tai gali nulemti savivaldos, parlamento ir kitų renkamų valstybės institucijų atstovų vykdomą politiką. Jei hipotetiniu atveju vyrai aktyviau ateina balsuoti nei moterys, o vyrų pažiūros yra konservatyvios, tai gali nulemti socialinius visuomenės pasirinkimus: abortų draudimas, vienalyčių porų santuokų draudimas, išmokų mažinimas ekonomiškai pažeidžiamiems asmenims ir t.t. Taip pat iš kitos pusės yra pastebėta, kad partijų ideologinė poliarizacija, nepaisant to ar ji kilo iš visuomenės poliarizacijos ar iš politinio elito pusės, mažina pasitenkinimą demokratijos veikimu šalyje (Bartaševičius, 2013). Apibendrinant, tokia skirtis gali lemti pasikeitimą ne tik asmeniniame mikro lygmenyje, bet ir socialinėje ir valstybinėje politikoje. Galiausiai atsivertų ir galimybių langas gerovės valstybės režimo kaitai iš socialdemokratiško ar liberalaus (priklauso kuriam tipui priskiriame Lietuvai) į konservatyvųjį.

Taip pat reiktų pabrėžti šio darbo temos naujumą. Nors tyrimų apie poliarizaciją ir skirtis visuomenėse yra aprašyta nemažai, o dažniausiai tyrimai susiję su gyventojais, kurie yra politiškai angažuoti – dalyvauja rinkimuose, pilietinėse veiklose (Jastramskis, 2018; Ramonaitė, 2021; Petronytė, 2014). Šis tyrimas iš dalies atsiriboja nuo politinės dalies, darbe nenagrinėjama kaip gyventojų vertybės susiję su tų metų parlamento ar prezidento rinkimais. Taip pat dažnu atveju randame, kad tyrimai orientuojasi į jungtinę ašį. Liberalumas prieš konservatyvumą arba socializmas prieš konservatyvumą, tačiau nėra nagrinėjamos dvi atskiros dimensijos – ekonominė dimensija ir socialinė dimensija, nors jos yra iš esmės skirtingos viena nuo kitos. Vertybinės skirties pagal lytį tarp jaunimo Lietuvoje tyrimų nelabai randama, išskyrus tyrimus, kurie lygina jaunimą su kitomis

kartomis (Žiliukaitė, 2016; Gavelis, 2014) arba bando išskirti Lietuvos gyventojų ideologines grupes (Petronytė, 2013; Silickaitė, 2013)

Šio darbo **objektas** – Lietuvos jaunimo (gyventojai nuo 14 iki 29 įskaitytinai¹) ideologinių vertybių skirtys pagal lytį 2008 m. ir 2017 m.

Darbo **tikslas** – išanalizuoti Lietuvos jaunimo amžiaus grupės ideologinių vertybių skirtis pagal lytį 2008 ir 2017 m. Šio tikslo siekiama įgyvendinant žemiau išvardintus uždavinius:

1. Išanalizuoti Inglehart ir Norris modernios lyties skirties reiškinį ir paaiškinti, kaip šis reiškinys susijęs su ideologine skirtimi;
2. Išnagrinėti Europos vertybių tyrimų kintamuosius, juos sugrupuoti ir parengti atsirinktą imtį tolimesnei analizei;
3. Ištirti socialinių ir ekonominių dimensijų skirtumus tarp Lietuvos jaunimo pagal lytį;
4. Įvertinti ideologinę skirtį ir šios skirties pokytį tarp 2008 m. ir 2017 m. rezultatų.

Apibendrinant, galime teigti, kad ideologinė skirtis lyties pagrindu yra aktuali iš socialinės politikos perspektyvos. Viena vertus, kaip ir minėta aukščiau, tai svarbu iš sociologinės pusės, ir jei iš tiesų egzistuoja skirtis lyties pagrindu – reiktų ateityje analizuoti, kokios priežastys lemia tokios skirties susiformavimą. Iš kitos pusės – jei matome, kad daugelyje šalių tokios skirtys yra, o Lietuvoje vis dėlto jos nėra – tai kodėl tokia skirtis Lietuvoje neegzistuoja ir kuo Lietuvos visuomenė yra ypatinga ir kokios priežastys nulemia, kad Lietuvos visuomenėje lyties pagrindu nėra aiškios ideologinės skirties.

Baigiamąjį magistro darbą sudaro keturi skyriai. Iš pradžių pateikiama literatūros apžvalga (1.) pradedant nuo naudojamų sąvokų apžvalgos (1.1) ir skaitytojas supažindinimas su teoriniu darbo pagrindu (1.2), apžvelgiamos kitos teorijos, neigiančios visuomenės poliarizaciją, o remiasi labiau politine poliarizacija ir galiausiai literatūros apžvalga baigiama Lietuvos kontekstu (1.4). Toliau pateikiama baigiamojo darbo tyrimo metodika, apžvelgiami duomenys, naudojami statistinės analizės metodai ir kita (2.1; 2.2; 2.3; 2.4; 2.5) ir pateikiami bei apžvelgiami gauti tyrimo rezultatai (3.). Galiausiai darbo gale pateikiamos išvados. Galutiniame darbe pateikiamos 2 lentelės, 23 paveikslai ir 2 lentelės. Baigiamojo darbo apimtį sudaro 48 puslapiai.

¹ Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymas <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.223790/asr>

1. Literatūros apžvalga

1.1 Ideologijos, vertybės ir skirtys

Literatūros apžvalgą reiktų pradėti nuo tyrimo pavadinime naudojamos sąvokos „ideologija“. Nors apie ideologijas daugiau pradėta kalbėti prasidėjus industrinei revoliucijai, iki šiol išlieka tam tikri nesutarimai dėl šios sąvokos vartojimo ir prasmės (Gerring, 1997). Bendrai ideologija laikoma vertybių sistema, kur skirtingų vertybių sąjunga leidžia nusakyti, kokiai ideologijai priklauso žmogus (Ten pat, 1997). Vis dėlto ideologijos apibrėžimas, kaip ir kitos socialinių mokslų sąvokos, yra dinamiškas ir kintantis (Morris, 2009). Vertybės, sudarančios ideologijos pagrindą, taip pat keičiasi priklausomai nuo sociokultūrinio ir istorinės raidos konteksto. Ir čia galima pritarti, kad kismas yra nuolatinis dalykas nagrinėjant visuomenės ir žmones (Sartori, 1969, 405), tačiau veliantis į semiotinės žodžio „ideologija“ kovas, būtų įmanoma diskutuoti ir analizuoti iki begalybės – todėl šiame darbe bus remiamasi nuo Prancūzijos revoliucijos iš dalies susiformavusia ideologijos sąvoka, kuri grindžiama vertybėmis (angl. values).

Vertybių sistemos teorinis pagrindas gali būti išsamiai paaiškintas remiantis Schwartz teorija apie pagrindines vertybes. Ši autoriaus teorija identifikuoja dešimt universalių vertybių, kurios būdingos visoms kultūroms, tačiau jų prioritetai skiriasi priklausomai nuo socialinio ir ekonominio konteksto. Schwartz pabrėžia, kad vertybes galima skirstyti į dvi pagrindines dimensijas: atvirumą pokyčiams ir konservatyvumą, taip pat savęs išaukštinimą ir savęs transcendenciją (Schwartz, 2012). Šie skirstymai padeda paaiškinti, kaip ideologijos formuojasi vertybių pagrindu.

Atvirumo pokyčiams ir konservatyvumo dimensija socialiniame spektre yra ypač svarbi, kai nagrinėjami demokratijos ir autokratijos principai, apimantys visuomenės valdymo klausimus. Viename šios dimensijos gale pabrėžiami individualumas, savarankiškumas ir inovacijos, o kitame – tradicijų išsaugojimas bei stabilumo vertybės. Savęs išaukštinimo ir savęs transcendencijos dimensija ypač naudinga ekonominio spektro analizei, kur viena vertybių grupė (valdžia, pasiekimai) orientuojasi į asmeninių tikslų siekimą, o kita (universalizmas, gėrovė) – į altruizmą ir socialinį teisingumą (Schwartz, 2012). Šios dvi dimensijos suteikia pagrindą struktūruotai analizuoti ideologinių skirtumų prielaidas ir vertybinę bazę.

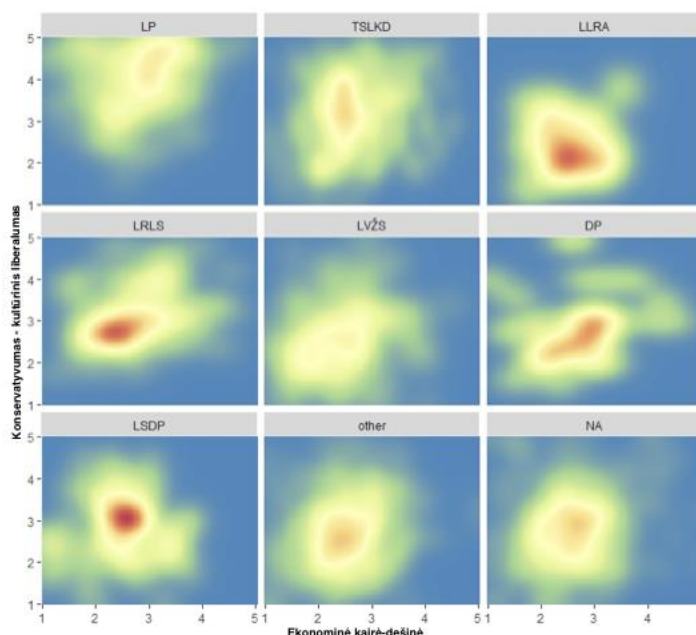
Todėl šiame darbe ideologijos sąvokos pagrindas bus politinis spektras, kuris apima vertybių, idėjų ir įsitikinimų sistemą. Šis spektras leidžia paaiškinti tam tikrą visuomenės arba grupės pasaulėžiūrą (kitais tarant – ideologiją). Vertybiniai skirtumai, susiję su ekonomine (komunizmas prieš kapitalizmą) ir socialine (demokratija prieš autokratiją) dimensijomis, leidžia aiškinti, kaip žmonių ideologinės nuostatos yra formuojamos ir kokios vertybės tampa jų pagrindu.

Ekonominė dimensija turi galias istorines šaknis. Todėl šiame darbe ideologijos sąvokos pagrindas bus politinis spektras, kuris apima vertybių, idėjų ir įsitikinimų sistemą, o ji paaiškina tam tikrą visuomenės arba grupės pasaulėžiūrą (kitaip tariant – ideologiją). Pati ideologija leidžia politinėmis, ekonominėmis, socialinėmis arba kultūrinėmis idėjomis suteikti žmonėms rėmus, pagal kuriuos galima juos filtruoti į tam tikras grupes. Tyrime naudosime jau tikriausiai daugumai atpažįstamą politinio kompas idėją. Kur viena dimensija apima ekonominę dimensiją, dėl kurios pasaulis kovėsi apie 50 metų, kol žlugo SSRS. Šios dimensijos kairėje buvo komunizmas, o dešinėje kapitalizmas ir JAV iki šiol pakankamai gajus šis priskyrimas, kai bet kuri mintis apie sveikatos sistemos reformas pagal Europos šalių pavyzdžius yra priskiriama socializmui ar net komunizmui (BBC, 2018). Nuo praeito tūkstantmečio paskutiniojo dešimtmečio įsitvirtinus kapitalizmui kaip laimėtojai šioje ekonominėje dimensijoje net nebėra bandymų politiniu lygmeniu kurti atsvarą ar geresnę sistemą už kapitalizmą. Tuo tarpu šiandieniniame pasaulyje turime idėjų kovą labiau socialinėje dimensijoje – ne apie ekonominę santvarką, o apie visuomenės valdymą. Demokratijos prieš autokratijas, kuri sistema geresnė ar kuri laimės dar vis neaišku, kadangi šiuo metu praėjusios ekonominės kovos laimėtoja – JAV, kovoja su Kinija, kuri šiaip buvo praeitos kovos pralaimėtojų pusėje (komunistinė valstybė), tačiau pritaikiusi kapitalistinius principus, dabar kovoja dėl kito principo – kaip leisti visuomenės veikti. Taigi, žinant šį kontekstą – šiame tyrime nagrinėsime dvi dimensijas – ekonominę dimensiją ir socialinę dimensiją. Šios dimensijos apima klausimus, kurių atsakymų visuma leidžia nusakyti žmonių vertybių sistemą. Reiktų atsižvelgti į tai, kad Lietuva irgi pirmoje ideologinėje kovoje ne savo noru buvo komunizmo pusėje, o po nepriklausomybės atkūrimo perėjo į laimėtojų pusę. Visa komunistinė patirtis iš esmės gali lemti, kad Lietuvos atžvilgiu ideologinė partinė sistema ir tuo labiau skirtis yra beveik neegzistuojanti – tai jau pastebėjo Zenonas Norkus tiriant pokomunistinių šalių vystymosi eigą. Jo monografijoje teigiama, kad Lietuvoje 2008 m. – „LDDP vykdė neoliberalią ekonominę politiką, tuo tarpu kai pagrindinės dešiniojo flango jėgos (konservatorių) ekonominės politikos iniciatyvos (referendumas dėl neteisingos privatizacijos, indėlių grąžinimas, socialinė antrosios Gedimino Vagnoriaus vyriausybės politika 1996–1999 metais) labiau atitiko kairiosios orientacijos politiką“ (Norkus, 2008, 34). Tačiau visuomenėje gali vis tiek būti skirtis ekonominių vertybių sistemoje.

Socialinė dimensija, apimanti demokratijos ir autokratijos klausimus, šiandien tampa vis aktualesnė. Demokratijos sistema akcentuoja žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, tuo tarpu autokratijos labiau orientuojasi į centralizuotą visuomenės kontrolę. Ši dimensija ypač svarbi analizuojant jaunimo ideologines nuostatas, nes ji atspindi ne tik vertybių prioritetus, bet ir platesnę pasaulėžiūrą.

Geriausiai apibendrinant, galima remtis Sarsfield ir kitų (2024) atliktu tyrimu apie poliarizaciją Lotynų Amerikoje. Nors jie orientuojasi į Lotynų Amerikos istorinę politinę poliarizaciją, bet jie

išskyrė šiame tyrime naudojamas ekonominės ir socialinės dimensijas ir kuo jos remiasi. Šie autoriai nurodo, kad istoriškai politinė poliarizacija, ypač Jungtinėse Valstijose vyko ekonominės kairės-dešinės principu, šis pasiskirstymas yra išlikęs iki šiol ir ši ašis (šiame darbe labiau naudojama „dimensija“ kaip atitikmuo) remiasi asmens vertybine pozicija tarp dviejų polių. Kairėje dimensijos pusėje turime *steitistus* (angl. statist), kurie linkę paremti perskirstymo politiką, vienaip ar kitaip riboti laisvą rinką, kadangi yra įsitikinę, kad rinka nėra pajėgi pati susireguliuoti visų naudai (Sarsfield et al., 15). Į kairę ašyje nutolusius žmones esame įpratę vadinti socialistais ar komunistais, nuosaikesnius - socialdemokratais. Dešinėje turime asmenis pasisakančius už ekonominę laisvę, nesikišimą į laisvą rinką ir t.t. Dažnai tokie žmonės vadinami kapitalistais, ekonominiais konservatoriais ir kartais liberalais, bent jau kalbant apie ekonominę politiką. Bet autoriai išskiria, kad vertybinė ir politinė poliarizacija vyksta dvipusiu principu – ne tik ekonominėje dimensijoje, bet ir kultūrinėje ašyje. Ši kultūrinė dimensija veikia tokiu pat principu kaip ekonominė, tačiau joje žmonės yra priskiriami vienai ar kitai pusei remiantis tokiomis problemomis kaip: lyčių lygybė, abortų teisės, seksualinių mažumų teisės, šeimos politika, aplinkosauga ir t.t. Kitaip tariant, vienoje pusėje turime kultūrinio liberalizmo šalininkus, kurie kelia iššūkį tradicinei socialinei hierarchijai ir jos nuostatoms, nori modernizacijos ir pokyčių šių klausimų politikoje. Kitoje kultūrinio konservatyvumo dimensijos pusėje turime žmones, kurie pritaria status-quo ir yra patenkinti tradicine socialine hierarchija ir priešinasi jos keitimui (Sarsfield et al., 2024, 16). Kultūrinė ašis šiame darbe apibrėžiama kaip socialinė dimensija, kadangi joje yra naudojamos ir moralinės nuostatos, imigracija ir šeimos ir santykių kategorijos, kitaip sakant, socialinių tarpusavio ryšių visuomenėje vertybinės nuostatos. Šis pasiskirstymas į dvi ašis mums yra naudingas, kadangi tai leidžia šiame tyrime detaliau išsiaiškinti, kokie skirtumai egzistuoja tarp jaunimo – abejose dimensijose ar tik vienoj iš jų. Taip pat šiomis dvejomis ašimis yra skirstomi rinkėjai Lietuvos tyrimuose, kaip antai – Ainės Ramonaitės (2021) pasidalinti duomenys apie Lietuvos rinkėjų ideologinį pasiskirstymą minimose dvejose dimensijose (žiūrėti paveikslą Nr. 2). Jame matomas labai aiškus Lietuvos rinkėjų pasiskirstymas ir koncentracija socialinėje dimensijoje, pavyzdžiui Laisvės partijos rėmėjai labiausiai nutolę link kultūrinio liberalizmo. Žinant, kad Lietuvoje partijų rinkėjų gretose (bent jau nuo 2020 m.) matomi skirtumai tiek ekonominėje dimensijoje, tiek socialinėje dimensijoje – galime daryti prielaidą, kad turėtume ir gauti kažkokio dydžio skirtis ir lyčių pagrindu.

Paveikslas Nr. 2 2021 m. Lietuvos partijų rėmėjų pasiskirstymas ekonominėje ir socialinėje vertybių ašyse (spalvos reiškia populiacijos kiekio koncentraciją; raudona spalva – didelė koncentracija; mėlyna – nulinė koncentracija). Šaltinis: <http://www.lnes.tspmi.vu.lt/success-of-the-freedom-party-in-the-2020-seimas-elections/>

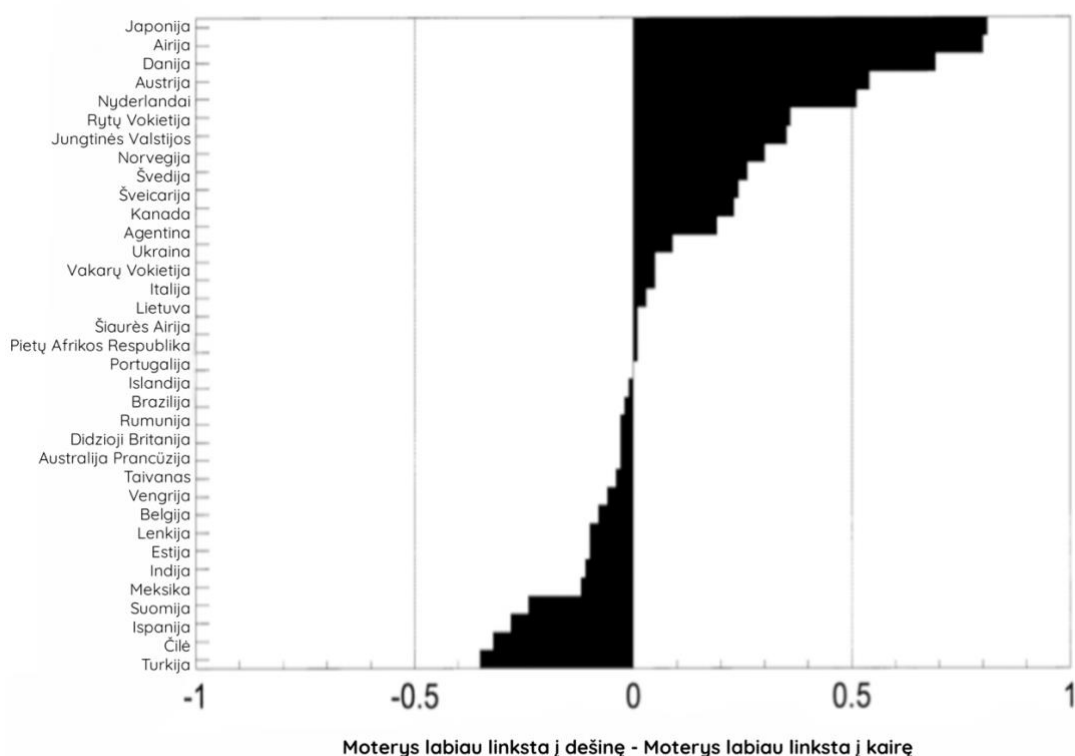
1.2 Lyties reikšmė ideologinėje skirtyje

Ronald Inglehart ir Pippa Norris (2000) yra vieni ryškiausių autorių, kurių tyrimai ir teoriniai darbai yra aktualūs iki šiol, ypač nagrinėjant visuomenės vertybių kaitą ir jos poveikį politinėms nuostatomis. Nors socialiniuose moksluose teigiama, kad visuomenėse nėra statinių procesų ar principų, kurie nesikeistų laikui bėgant, jų darbai pabrėžia tam tikras struktūrines tendencijas, kurios išlieka reikšmingos visuomenių analizei. Straipsnyje „The Developmental Theory of the Gender Gap: Women’s and Men’s Voting Behavior in Global Perspective“ (Inglehart ir Norris, 2000) autoriai nagrinėja „modernią lyčių skirtį“. Ši koncepcija apima reikšmingą politinį posūkį, kai moterys, ypač išsivysčiusiose visuomenėse, vis dažniau pradėjo rinktis kairiąją politiką. Ši tendencija glaudžiai susijusi su platesne visuomenės vertybių transformacija, kurią Inglehart ir Norris įvardija kaip modernizacijos proceso pasekmę.

Lyčių skirties istorinė raida atskleista, kadangi istoriškai moterys rinkimuose buvo linkusios rinktis dešiniąsias politines jėgas, ypač pokario laikotarpiu (1945-1960 metais), atspirties taškas yra pokario metai, kadangi iki tol daugelyje šalių moterims nebuvo teisės dalyvauti rinkimuose. Kai Vakarų valstybėse buvo leista moterims būti politiškai nepriklausomoms, į politiką įsitraukusios moterys dažniau palaikydavo centro, centro-dešinės ir dešinės partijas. Tačiau, pasak Inglehart ir

Norris, ši „tradicinė lyčių skirtis“ XX a. 9-ajame dešimtmetyje pradėjo keistis į „modernią lyčių skirtį“, kai moterys JAV vis dažniau rinkimuose pradėjo rinktis Demokratų partiją, o vyrai – Respublikonų partiją. Inglehart ir Norris kilo hipotezė, kuri šiame tyrime yra itin naudinga, jei Jungtinių Valstijų politikoje vykstanti lyčių ideologinė kaita ir skirtis vyksta dėl struktūrinių pokyčių ir kultūrinių pokyčių visuomenėje – ta pati tendencija turėtų būti pastebima ir kitose išsivysčiusiose valstybėse. Tai ir yra pagrindinis šio tyrimo tikslas, kad vėl ryškėjanti lyčių skirtis Vakarų valstybėse turėtų būti pastebima ir Lietuvoje. Autoriai tiria laikotarpį, kai Lietuva buvo neseniai paskelbusi nepriklausomybę, beveik dar nepasikeitusi nuo socialistinės visuomenės būvio, o šiuo metu Lietuva yra labai artima Vakarų valstybėms, tiek politiškai, tiek kultūriškai, todėl autorių hipotezė šių laikų Lietuvai yra artima ir, svarbiausia, galima patikrinti.

Atliekant tyrimą autoriai įtraukė ir Lietuvą, jie pirmiausiai rėmėsi rinkėjų atsakymais Pasaulio vertybių tyrime (angl. World Value Survey). Lietuvoje tuo metu nebuvo jokio skirtumo tarp moterų ir vyrų (žiūrėti paveikslą Nr. 3), t.y. Lietuvoje moterys ir vyrai balsavo panašiai ir nebuvo jokių ryškių skirtumų priešingai nei išsivysčiusiose bei besivystančiose valstybėse. Tyrėjai priėjo prie išvados, kad rezultatai priklauso nuo kiekvienos valstybės išsivystymo lygmens ekonomiškai ir politinio išsivystymo. Todėl jie išskyrė, kad postkomunistinėse šalyse nėra didelių skirtumų ir tai galime priskirti prie tam tikro pereinamojo, vidurinio lygmens, kuriame didelių skirtumų lyties pagrindu nėra. Tuo tarpu tuometinėse besivystančiose ekonomikose (žiūrėti Čilę, Turkiją ar Meksiką paveiksle Nr. 2) matyti aiškus didesnis moterų konservatyvumas lyginant su vyrais.

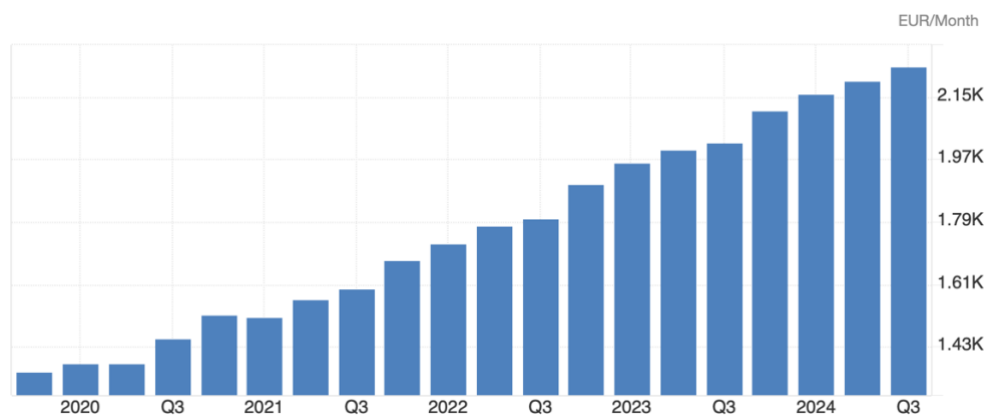
Paveikslas Nr. 3. Moderni lyčių skirtis pagal Inglehart ir Norris, 2000 m. Šaltinis: Inglehart, R., & Norris, P. (2000). The Developmental Theory of the Gender Gap: Women's and Men's Voting Behavior in Global Perspective. *International Political Science Review*, 21(4), 441-463.

<https://doi.org/10.1177/0192512100214007>

Bendrai autoriai išskyrė veiksnius lėmusias šią skirtį išsivysčiusiose šalyse ir nurodė, kad lyčių skirtis vis labiau ryškėjo industrializuotose visuomenėse dėl struktūrinių pokyčių, tokių kaip: moterų dalyvavimas darbo rinkoje, aukštesnis moterų išsilavinimas, religinių įsitikinimų kaita ir visuomenės sekuliarizacija bei feministinio judėjimo stiprėjimas. Autorių išskirti veiksniai prisidėjo prie moterų polinkio link lygių teisių ir socialinio teisingumo siekių, kurie dažnai atitinka kairiosios ideologijos politines vertybes. Tačiau dar įdomiau, kad jie pastebėjo visuomenės kartų skirtumus. Jaunesnių kartų moterys labiau pasisakė už kairiąsias vertybes ir ideologiją nei vyresnės. Tai rodo, kad visuomenėse vyksta arba bent jau gali vykti ilgalaikis vertybių pokytis, stipriai susijęs su modernizacija ir visuomenės vystymusi, kurio ilgalaikiai rezultatai lemia politinių pažiūrų skirtumus tarp lyčių ir amžiaus grupių. Bendrai galime teigti, kad ideologinės nuostatos formuojasi pagal socialinius, religinius ir ekonominius veiksnus, tačiau lytis vis dažniau tampa pagrindiniu ideologinės skirties veiksniumi (Norrander et al., 2008). Tačiau verta paminėti, kad tie patys autoriai: Barbara Norrander ir Clyde Wilcox, straipsnyje „The Gender Gap in Ideology“ (2008), priešingai nei Inglehart ir Norris pateikė rezultatus, kad iš tiesų ne moterys liberalėjo ideologiniame spektre, o vyrai konservatyvėjo, o moterų pažiūros išsiskyrė – dalis jų liberalėjo, o kita dalis konservatyvėjo (Ten pat, 2008). Todėl vis tik negalima daryti bendros išvados, kad pagal modernizacijos teoriją turėtume gauti tą patį rezultatą – moterų poslinkį į kairę. Bent bendrai žvelgiant, nepaisant to, kad rezultatai ir išvados skiriasi, tačiau autoriai neneigia, kad ideologiją ir žmonių pažiūras gali keistis ir tai vyksta keičiantis kartoms.

Nors dažnu atveju Jungtinės Amerikos valstijos ir jų politinė sistema turi įvairios įtakos visuomenės procesams, kurie yra neaktualūs arba nevyksta kitose šalyse – Inglehart ir Norris tyrimas turi ir globalią perspektyvą. Ši autorių išryškinta skirtis nėra vien tik JAV specifika (kaip paskui matysime bandė paneigti kiti autoriai), tačiau buvo pastebimi ir kitose išsivysčiusiose šalyse – Vokietijoje, Nyderlanduose, Švedijoje. Vis dėlto postkomunistinėse ir besivystančiose šalyse išlieka tradicinis lyčių skirtumas kur moterys, balsuodamos dažniau renkasi dešinėsios pakraipos politines partijas. Tai rodo, kad ekonominio ir politinio išsivystymo lygis turi didelę reikšmę lyčių skirtumams politinėse pažiūrose. Inglehart ir Norris savo tyrime įtraukė ir Lietuvą, tačiau tyrimo laikotarpis buvo po Nepriklausomybės atkūrimo, kai Lietuvos ekonomika traukėsi, vyko dideli politiniai, visuomeniniai ir kultūriniai šokai. Šiuo metu Lietuva yra priskiriama prie turtingų, išsivysčiusių

visuomenių, ir taip pat jaunimas jau nebeprisimena arba apskritai neturi jokių tiesioginių ryšių su buvusiu komunistiniu režimu ir į žvelgia indiferentiškai (Ramonaitė, 2007, 42-43), todėl šis ekonominis ir politinis pokytis jau gali turėti ryškių pasekmių Lietuvos visuomenėje. Svarbu ir paminėti, kad pagrįsdami autoriai remiasi tuo, kad visuomenė sprendžia politikos kaitą, o ne politinio elito primestą skirtį.

Paveikslas Nr. 4 Lietuvos bruto atlyginimų augimas

Šaltinis: <https://tradingeconomics.com/lithuania/wages>

Reiktų taip pat atkreipti dėmesį ir į autorių minimą visuomenės vystymąsi, kurį paaiškina modernizacijos teorija, ją apžvelgė tas pats jau aptartas Inglehart kartu su Christian Welzel. knygoje „Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence“ (2005). Šiame kūrinyje autoriai analizuoja, kaip socioekonominiai pokyčiai (tarkime, ekonominį vystymąsi galima pastebėti paveiksle Nr. 4) formuoja kultūrines vertybes ir kaip šie pokyčiai daro įtaką politinėms ir socialinėms sistemoms. Modernizacija, pasak autorių, yra esminis procesas, kuriuo ekonominė plėtra skatina kultūrinius pokyčius, vedančius prie postmaterialistinių vertybių dominavimo ir stipresnės demokratijos.

Vertybių kaita yra vienas pagrindinių šios teorijos aspektų. Autoriai išskiria perėjimą nuo materialistinių vertybių, kurios orientuotos į ekonominį saugumą ir bazinius poreikius, prie postmaterialistinių, kurios pabrėžia saviraišką, individualumą ir demokratines laisves. Šis pokytis ypač ryškus išsivysčiusiose visuomenėse, kur socioekonominis stabilumas leidžia žmonėms skirti daugiau dėmesio emancipacinėms vertybėms. Pasak Inglehart ir Welzel, postmaterialistinės vertybės atspindi augantį žmonių dėmesį į žmogaus teises, lyčių lygybę ir ekologines problemas. Šis vertybių pokytis vyksta per kartų kaitą: jaunesnės kartos, užaugusios socioekonominio stabilumo sąlygomis, yra labiau linkusios palaikyti demokratiją ir progresyvią socialinę politiką.

Modernizacijos procesas taip pat yra neatsiejamas nuo žmogaus pasirinkimų laisvės plėtros. Autoriai argumentuoja, kad ekonominis augimas ir gerėjantis pragyvenimo lygis skatina socialinių ir

politinių laisvių plėtrą. Tai ypač akivaizdu demokratinėse visuomenėse, kuriose žmogaus pasirinkimų laisvė tampa dominuojančia vertybe. Modernizacija ne tik sustiprina emancipacines vertybes, bet ir sukuria sąlygas stiprinti demokratines institucijas, kurios tampa pagrindu tvariai politinei sistemai.

Lietuvos kontekste vertybių kaita, kaip ją apibūdina Inglehart ir Welzel, yra svarbus tyrimo objektas. Perėjimas nuo tradicinių prie modernių vertybių gali būti siejamas su šalies transformacija po Nepriklausomybės atkūrimo. Pereinamasis laikotarpis buvo susijęs su ekonominėmis ir politinėmis reformomis, kurios sudarė sąlygas modernizacijos procesui. Lietuvoje vertybių kaita gali būti vertinama per globalių tendencijų ir vietinių veiksmų sąveiką, kurioje jaunesnės kartos rodo ryškesnį postmaterialistinių vertybių dominavimą. Šis procesas yra ypač aktualus analizuojant lyčių skirtį politinėse nuostatose, nes emancipacinės vertybės, tokios kaip lyčių lygybė ir socialinis teisingumas, yra esminės „modernios lyčių skirties“ formavimuisi.

Knygoje taip pat pabrėžiama, kad vertybių transformacija yra lėtas, tačiau ilgalaikis procesas. Tai reiškia, kad modernizacijos poveikis vertybėms gali būti stebimas tik per ilgesnį laikotarpį. Lietuvoje, kaip ir kitose pokomunistinėse šalyse, šis procesas gali būti lėtesnis dėl praeities socioekonominių ir politinių suvaržymų. Tačiau globalių modernizacijos tendencijų poveikis tampa vis ryškesnis, ypač tarp jaunimo, kuris jau užaugo demokratiškoje ir globalizuoto pasaulio aplinkoje.

Apibendrinant, Inglehart, Norris ir Welzel teorijos yra svarbios analizuojant vertybių kaitą ir jos poveikį visuomenės vertybių kaitai ir skirčiai Lietuvoje. Jų darbas leidžia suprasti, kaip modernizacija gali skatinti ne tik ekonominę ir politinę vystymąsi, bet ir ilgalaikę vertybių transformaciją, kuri daro įtaką jaunimo ideologinėms nuostatomis bei lyčių skirties formavimuisi.

1.3 Politinis elitas ir poliarizacija

Daniel Q. Gillion, Jonathan M. Ladd ir Marc Meredith (2019) savo darbe „Party Polarization, Ideological Sorting and the Emergence of the US Partisan Gender Gap“ nagrinėja, kaip JAV partinės poliarizacijos ir ideologinio rūšiavimo (angl. Ideological Sorting) procesai paveikė lyties skirties politikoje formavimąsi. Autoriai pastebi, kad nors vyrų ir moterų ideologinės nuostatos skyrėsi dar iki šio skirtumo atsiradimo, kas iš esmės leidžia pritarti Inglehart ir Norris teorijai, reikšmingas partinis skirtumas lyties pagrindu tapo matomas tik tada, kai rinkėjai pradėjo suvokti partijų elitų poliarizaciją (Gillion et al., 2019). Darbe analizuojama, kaip vyrų konservatyvumas tam tikruose klausimuose, pavyzdžiui, nusikaltimų teisingumo srityje, ir moterų liberalumas socialinės gerovės bei lygybės srityse prisideda prie partinio pasiskirstymo. Tyrime taip pat buvo pabrėžiama, kad

išsilavinimas tampa reikšmingu veiksniumi, didinančiu rinkėjų politinio supratimo lygį (angl. Political Awareness).

Autoriai remiasi dviem pagrindiniais duomenų šaltiniais: American National Election Studies (ANES), apimančiu duomenis apie partinę tapatybę ir politines nuostatas nuo 1950-ųjų, bei Gallup apklausų duomenų rinkiniu, kuriame yra daugiau nei 2,2 milijono respondentų atsakymai, apimantys laikotarpį nuo 1953 iki 2012 metų. Šie duomenys leidžia atskleisti ilgalaikius pokyčius ir tendencijas, susijusias su ideologinės skirties raida. Tyrime parodoma, kad partinės poliarizacijos įtaka lyčių skirties lygiui yra didesnis tarp išsilavinusių rinkėjų, kurie geriau suvokia partijų skirtumus ir jų pozicijas įvairiais klausimais. Be to, pastebima, kad vyrų pasirinkimai dažniau keičiasi, kai jų ideologinės, politinės pažiūros nesutampa su partijos politika.

Šio tyrimo rezultatai yra reikšmingi analizuojant, kaip lyties pagrindu galėtų susiformuoti partinis pasiskirstymas Lietuvos politikoje. Nors tyrimas atliktas JAV kontekste, jis atskleidžia, kaip partinė poliarizacija ir rinkėjų ideologinis rūšiavimas gali būti svarbūs veiksniai, prisidedantys prie lyties pagrindu susiformavusių ideologinių skirtumų.

Minėtas straipsnis pateikia alternatyvų požiūrį į lyties pagrindu susiformavusią politinę skirtį, kuris prieštarauja Inglehart ir Norris teorijai. Pastarieji autoriai akcentuoja, kad skirtumai daugiausia atsiranda dėl kultūrinių ir struktūrinių pokyčių, tokių kaip feministinio judėjimo įtaka ar ekonominis moterų savarankiškumas. Tuo tarpu Gillion su kolegomis teigia, kad lyties pagrindu susiformavęs skirtumas yra labiau susijęs su partijų poliarizacija ir jų ideologinio rūšiavimo strategijomis, o ne su pačių rinkėjų ideologinių nuostatų pokyčiais. Be to, Gillion tyrimas pabrėžia, kad partinis skirtumas išryškėja ne tik dėl moterų pokyčio link kairės, bet ir dėl vyrų perėjimo prie konservatyvesnių pažiūrų (kas buvo pastebėta ir kitų autorių), kai jie praranda pasitikėjimą tradicinėmis demokratinėmis partijomis. Šie požiūriai suteikia įdomesnę analizės perspektyvą šiam tyrimui, leidžiantį lyginti, kiek partinė poliarizacija ir kiti kontekstiniai veiksniai galėtų daryti įtaką lyties pagrindu ne/esančiai skirtumai Lietuvoje.

Taip pat yra ir kitų užsienio autorių, kurie remdamiesi Jungtinėmis Valstijomis pastebi lyties skirtis ir poliarizaciją ne per modernizacijos teorijos prizmę, bet labiau kaip nuleistą politinės klasės iš viršaus į apačią paskatintą poliarizaciją (angl. top-down). Kai kurie teigia, kad Jungtinėse Valstijose iš pradžių įvyksta politinio elito ir partijų poliarizacija, o tada tik tų partijų elektoratas poliarizuojasi ir yra imlesni paprastesniems argumentams bei populizmui (Druckman et al., 2013). Vėlgi norint ir matyti globalesnį vaizdą ir apžvelgti artimesnį Lietuvai atvejį – yra ir Europos tyrėjų atliktų tyrimų. Jau kartą minėta Lenkija turi panašų kontekstą kaip ir Lietuva – nuo pokario išgyveno politinėje priespaudoje ir turėjo vykdyti planinės ekonomikos eksperimentą bei turėjo panašią pokario istoriją,

kurio metu komunistinę valdžią bandyta legitimizuoti tautiniais motyvais ir elementais (Putinaitė, 2022; Zaremba, 2019, 71). Hubert Tworzecki savo straipsnyje „Poland: A Case of Top-Down Polarization“ nagrinėja, kaip Lenkija, nepaisant palankių ekonominių ir socialinių sąlygų, tapo demokratinės nuosmukio pavyzdžiu po Teisės ir teisingumo partijos (PiS) valdžios perėmimo 2015 rinkimų metais. Autorius teigia, kad šis procesas nebuvo natūralaus visuomenės skirties susidarymo rezultatas, o sąmoningas politinio elito veiksmas, skatinantis visuomenės poliarizaciją (Tworecki, 2019). Lenkijos PiS partijos elitas pasinaudojo manipuliatyvia retorika ir pradėjo demokratinę institucijų griovimą. Tworzecki pabrėžia, kad Lenkijoje susidariusi situacija prieštarauja tradicinėms politinės teorijos įžvalgoms, kuriose demokratijos erozija dažniausiai siejama su ekonominėmis krizėmis ar giliais visuomeniniais skilimais (Tworecki, 2019). Šiuo atveju tai taip pat prieštarauja ir pasirinktai tyrimo teorijai, kad pokytis lyčių ideologijoje vyksta besivystant ekonominėms ir politinėms struktūroms. Nors Lenkija turėjo stiprų ekonominį augimą, mažą nelygybę ir pakankamai aukštą demokratizacijos lygmenį, PiS sugebėjo konsoliduoti valdžią, apeidama konstitucinius apribojimus ir įtvirtindama savo kontrolę žiniasklaidoje bei teismų sistemoje. Šis procesas lydėjo gilėjančią visuomenės poliarizaciją, kurią skatino ne tik ideologiniai skirtumai, bet ir sistemingas opozicijos diskreditavimas (Ten pat, 2019). PiS rinkėjų mobilizacija rėmėsi tradicinėmis vertybėmis ir religiniu identitetu, o tai suteikė partijai stiprų palaikymą tarp tam tikrų visuomenės grupių, ypač kaimiškose ir mažiau išsivysčiusiuose regionuose.

Nepaisant, kad demokratinę normų nesilaikė PiS ir pamynė demokratines vertybes, Lenkijos visuomenė išliko susiskaldžiusi ir balsavusieji už PiS nuo jų nenusigrėžė. Dauguma palaikė PiS populistinę retoriką ir išnaudojo Lenkijos populiacijos nuomonę apie nelygybę – statistškai nelygybė Lenkijoje nėra labai didelė, tačiau pačių lenkų nuomone – ji yra didelė. Šis nelygybės jausmas lėmė, kad politinis elitas sugebėjo poliarizuoti Lenkijos visuomenę.

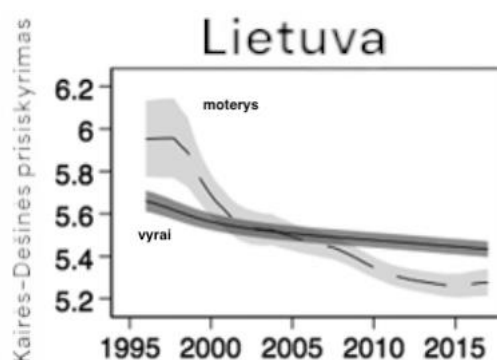
1.4 Tyrimų apie Lietuvą apžvalga

Be abejonės svarbu pabrėžti Lietuvos politinį ir kultūrinį kontekstą, kuris apžvelgiamas tarp Lietuvos ir užsienio mokslininkų. Ruth Dassonneville straipsnyje „Change and Continuity in the Ideological Gender Gap“ (2021) analizuojama, kaip ideologinės pažiūros tarp vyrų ir moterų keitėsi 1973–2018 m. laikotarpiu, remiantis 36 OECD šalių duomenimis. Autorė pabrėžia, kad moterys per šį laikotarpį pastebimai pasislinko į kairę, ypač tose visuomenėse, kuriose jos aktyviau dalyvauja darbo rinkoje, įgyja aukštąjį išsilavinimą – visi šie veiksniai yra aktualūs Lietuvoje, bet ir išskyrė, kad taip pat valstybėse, kuriose dominuoja postmaterialistinės vertybės (čia jau Lietuva pagal tuos pačius tyrėjus Inglehart ir Welzel neatitinka postmaterialistinės visuomenės požymių²), tokios kaip

² Žiūrėti Pasaulio vertybių tyrimo tinklapį: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSCContents.jsp?CMSID=Findings>

lygybė ir socialinis teisingumas. Tuo tarpu vyrų politinės pažiūros liko gana stabilios, o skirtumas tarp lyčių ideologijos daugelyje šalių tapo labiau matomas nuo XX a. pabaigos (Dassonneville, 2021).

Dassonneville tyrimas iš esmės papildė Ronald Inglehart ir Pippa Norris teoriją apie „modernią lyčių skirtį“, kuri teigia, kad moterų poslinkį į kairę lemia struktūriniai ir kultūriniai pokyčiai, tokie kaip feministinio judėjimo įtaka, sekuliarizacija ir moterų ekonominis savarankiškumas. Tačiau Dassonneville pastebi, kad šis poslinkis nėra tolygus: jo tempas nuo 2000-ųjų sulėtėjo, o tarp šalių išlieka ryškūs skirtumai.

Paveikslas Nr. 5 Lietuvos lyčių vertybiniai pokyčiai 1996-2017 m.

Šaltinis: <https://ejpr.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1475-6765.12384>

Lietuvos kontekste Inglehart ir Norris tyrimas parodė, kad pokomunistiniu laikotarpiu ideologinė lyčių skirtis praktiškai neegzistavo. Visgi, Dassonneville tyrimas leidžia kelti klausimą, ar Lietuvoje, kaip ir kitose Vakarų šalyse, galėtų atsirasti panašių tendencijų, ypač kai jos tyrime Lietuvos duomenimis parodo lyčių poslinkius ir skirtį (žiūrėti paveikslą Nr. 5). Nors Lietuvos duomenys apie ideologinę skirtį yra pateikiami abstrakčiai, tačiau žvelgiant į Lietuvos duomenis paveiksle Nr. 5 matome, kad maždaug nuo 2000 m. vyrų ir moterų ideologinės pažiūros suartėjo ir 2008 m. ideologinės pažiūros buvo persidengiančios viena su kita. Nuo 2008 m. pažiūros pradėjo išsiskirti ir moterys slinko labiau link ideologinės kairės. Šiame tyrime jau net galima tikėtis, kad vienu metų rezultatuose turėtumėme nerasti lyčių skirties, tačiau duomenyse, kurie surinkti po 2015 m. skirtis tarp lyčių turėtų egzistuoti.

Iš kitos pusės žvelgiant į Lietuvos politikos ir sociologijos mokslininkus politinio spektro ir rinkėjų elgsenos analizė Lietuvoje atskleidžia įdomius ideologinių skirtumų požymius, susijusius su socialine ir ekonomine dimensijomis. Remiantis Ramonaitės tyrimais, Lietuvos partijų ir rinkėjų ideologiniai skirtumai dažnai skiriasi nuo klasikinių Vakarų demokratijose matomų modelių (Ramonaitė, 2020, 478-479). Nors partinės sistemos poliarizacija Lietuvoje yra santykinai mažesnė, vis dėlto rinkėjų nuostatos socialinėse ir ekonominėse dimensijose išlieka heterogeniškos. Ši

poliarizacijos dinamika ypač aktuali nagrinėjant jaunimo grupę, kuri, kaip pastebi Mažvydas Jastramskis, rodo didesnę liberalumo lygį socialiniuose klausimuose, tačiau išlieka nuosaiki ekonominiuose vertinimuose (Jastramskis, 2019).

Kita vertus, didelis rinkėjų pasyvumas ir besikeičiantis rinkiminis elgesys Lietuvoje turi reikšmę ideologinės skirties analizei. Gudžinskas ir Danilevičius savo tyrime pabrėžia, kad žemesnis jaunimo rinkimų aktyvumas gali būti susijęs su jų nepasitenkinimu tradicinėmis partijomis ir jų nesugebėjimu atliepti naujų vertybinių lūkesčių (Danilevičius ir Gudžinskas, 2024). Ši tendencija prisideda prie nuosaikios, bet vis didėjančios ideologinės takoskyros tarp skirtingų demografinių grupių – ypač lyties ir amžiaus aspektu.

Ekonominėje dimensijoje taip pat pastebimos įdomios sąsajos. Skurdesnių socioekonominių sluoksnių rinkėjai, kaip rodo porinkiminės Lietuvos gyventojų apklausos 2021 m. tyrimas, dažniau palaiko populistines arba radikalesnes partijas, kurios deklaruoja socialinę teisingumą, tačiau jaunimas šioje grupėje išlieka mažiau politiškai aktyvus (Ramonaitė et al., 2021). Tai kelia klausimą, ar ekonominiai veiksniai gali sustiprinti lyties skirtį, kurią modernizacijos teorija, tokia kokią pateikta Inglehart ir Norris, aiškina kaip kartų ir vertybinių pokyčių rezultatą.

Vertybiniai klausimai taip pat tampa vis ryškesni jaunimo politinėse nuostatose. Ramonaitė vis dėlto pažymi, kad jaunimas dažniau pasisako už socialinę įtrauktį, žmogaus teises ir progresyvią politiką, tačiau jų nuosaikumas ekonomikos srityje gali lemti nevienalytį jų palaikymą tradicinėms partijoms (Ramonaitė, 2021). Šis prieštaravimas tarp socialinės ir ekonominės dimensijų tampa ypač svarbus nagrinėjant ideologinę skirtį lyties pagrindu: ar moterų ir vyrų pozicijos išsiskiria labiau vienoje dimensijoje, ar abiejose?

Atsižvelgiant į aukščiau aptartus tyrimus, galima daryti prielaidą, kad Lietuvoje egzistuojanti ideologinė skirtis turi dvi dimensijas: **socialinę**, kurioje jaunimas ir moterys labiau linkę į progresyvias nuostatas, ir **ekonominę**, kurioje skirtumai gali būti mažiau ryškūs dėl didesnio bendro nuosaikumo. Šių aspektų analizė leis nustatyti, ar Lietuvos ideologinė skirtis atspindi globalius modernizacijos procesus, ar yra unikali dėl šalies socioekonominio konteksto ir rinkiminės elgsenos ypatumų.

2. Tyrimo metodika

2.1 Tyrimo metodai ir instrumentai

Apžvelgus teorinę literatūrą ir tyrimus susijusius su vertybinėmis skirtimis lyties pagrindu – iškeliamo statistinei tyrimo daliai hipotezę:

H1: Lietuvoje 18-28 amžiaus moterys tiek socialinėje, tiek ekonominėje dimensijose turi liberalesnes vertybines nuostatas už tokio pat amžiaus vyrus.

Tyrimo tikslui įgyvendinti atliekama kiekybinė Europos vertybių tyrimo (angl. European Value Survey) bangų apklausos duomenų analizė. Naudojamos pačios naujausios prieinamos tyrimų bangos – 2017 m. ir 2008 m.

Atsirinktų naujausių Europos vertybių tyrimo dvi duomenų rinkmenos:

1. „EVS 2008 Integrated Dataset, ZA4800, v.5.0.0 (2022-06-08), [doi:10.4232/1.13841](https://doi.org/10.4232/1.13841)”;
2. „EVS (2022): *European Values Study 2017: Integrated Dataset (EVS 2017)*. *GESIS Data Archive, Cologne. ZA7500 Data file Version 5.0.0*, [doi:10.4232/1.13897](https://doi.org/10.4232/1.13897).

Duomenų analizė pasitelkta siekiant nustatyti dėsningumus, jei tokių yra, jaunimo tarpe tarp vyrų ir moterų ekonominėje ir socialinėje dimensijose. Taip pat apsvastyta ir naudoti Eurobarometer duomenų rinkmenas, tačiau atsisakyta dėl to, kad Eurobarometer duomenų rinkiniai bei jų atliekamos apklausos yra įvairesnės ir „aktualesnės“, skiriasi jų temos ir užduodami klausimai dažnu atveju skiriasi, vieninteliai klausimai, kurie yra pateikiami nuosekliai – susiję su Europos gyventojų požiūriu į Europos Sąjungą, o šios kategorijos klausimai šiam tyrimui nėra itin naudingi, nors ir yra autorių, kurie teigia, kad požiūris į Europos Sąjungą gali nusakyti asmens vietą ideologiniu kairės-dešinės požiūriu (Hooghe et al., 2002; Lorimer, 2020), bet nuspręsta pasilikti prie Europos vertybių tyrimo, kadangi jų klausimai apklausose ir pateikiami kintamieji yra nuoseklesni, platesni ir labiau tinkantys gauti norimus rezultatus į išsikeltus šio darbo uždavinius. Europos vertybių tyrimas renka duomenis nuo 1981 m. ir yra didelės apimties, tarptautinių ir longitudinalinių apklausų tyrimų programa, kuria nagrinėjamos pagrindinės žmonių vertybės (European Value Survey, 2024).

2.2 Atranka

Tyrimo analizuojami tik Lietuvos gyventojai ir jaunimas. Iš bendros Europos ir jungtinės Pasaulio duomenų bazės, kuriose surinkti duomenys yra iš 47 Europos valstybių ir jų regionų. Iš abiejų duomenų rinkmenų atrinkta tik Lietuva, kadangi pagal tyrimo uždavinius yra nagrinėjamas tik Lietuvos atvejis. Pagal EVS metodologiją Lietuvoje yra apklausta 1500 asmenų, kadangi šalies populiacijos dydis yra didesnis nei 2 milijonai gyventojų. Šiame darbe taip pat tikslinės atrankos būdu

pasirinktas jaunimas, t.y. asmenų amžiaus grupė, kurią sudaro Lietuvos gyventojai nuo 18 iki 29 (imtinai) metų amžiaus, kaip jau minėta įvade, kad jaunimas Lietuvos Respublikoje laikomas nuo 14 metų iki 29 metų imtinai. Pagal Europos vertybių tyrimo metodologiją yra renkami duomenys iš respondentų, kuriems yra sukažę ne mažiau nei 18 metų – dėl šios priežasties amžiaus imtis tyrime yra sumažinta (EVS, 2024). Jaunimas kaip pagrindinė amžiaus grupė pasirinkta pagal aukščiau minėtą Inglehart ir Norris teoriją, kuri nurodo, kad moderni lyties skirtis vyksta ir kartų kaitos principu, todėl norima išlaikyti tyrimo naujumą ir atsižvelgiant, kad jaunimas Lietuvoje politiškai neaktyvus, per pastaruosius 13 metų aktyviausiai rinkimuose jaunimas dalyvavo 2024 m. Lietuvos Respublikos prezidento rinkimų I-ame ture, juose sudalyvavo 49,05 proc. jaunimo (Marcinkevičiūtė, 2024), o tai net nesudarė pusės visos amžiaus grupės. Taigi, jaunimas kaip grupė pasirinkta, kuri vis tiek turi kažkokius įsitikinimus, bet iki politinio lygmens neatkeliauja ir porinkiminėse apklausose turime tik aktyvaus jaunimo duomenis. Taigi, jaunimas kaip imtis yra naudinga išsiaiškinant ar ideologinė skirtis lyties pagrindu, vėlgi jei tokia Lietuvoje yra, gali turėti įtakos ateityje Lietuvos rinkimų rezultatams ir socialinės politikos pasirinkimui bei formavimui.

2.3 Tyrimo eiga ir organizavimas

Tyrimui naudoti pilni duomenų rinkiniai (angl. *Dataset*), apimantis Europos respondentų nuasmenintus atsakymus, leidžiančius analizuoti socialines ir ekonomines dimensijas Lietuvos kontekste. Duomenys buvo analizuojami naudojant SPSS programinę įrangą, kuri leido atlikti statistinę analizę ir galimybę interpretuoti bei pavaizduoti vizualiai duomenis ir gaunamus rezultatus. Tyrimo dalis atlikta Vilniuje naudojant Vilniaus universiteto įsigytais specializuotomis statistinių duomenų apdorojimo programinės įrangos „SPSS“ licencijomis.

2.4 Duomenų analizės metodika

Kiekybinei duomenų analizei buvo taikomi keli statistiniai metodai, skirti apibūdinti ir patikrinti skirtumus tarp respondentų grupių pagal lytį. Pirma, naudota aprašomoji statistika (vidurkiai, procentai, standartiniai nuokrypiai) buvo panaudota demografinių ir pagrindinių kintamųjų charakteristikoms nustatyti.

Antrojo uždavinio įgyvendinimui siekiant suprasti ar stebimi kintamieji tarpusavyje koreliuoja ir sumažinti kintamųjų skaičių, panaudota faktorinė principinių komponentų analizė. Šis metodas buvo naudojamas socialinės dimensijos analizės atveju, kadangi ši dimensija apėmė daug įvairių kintamųjų, apibūdinančių respondentų nuostatas ir vertybes. Faktorinė analizė padėjo identifikuoti pagrindinius latentinius veiksnius, kurie atspindi socialinę dimensiją (Čekanavičius ir Murauskas, 2002, 242). Kintamųjų mažinimui buvo pasitelkiami kintamieji su didžiausiais gautais koeficientais,

nenaudojami kintamieji, kurių KMO mažesnis už 0,5. Faktorinės analizės tinkamumas buvo patikrintas naudojant Kaizerio-Mejerio-Olkinio (KMO) matą. Faktorinė analizė leido sugrupuoti faktorius, kurie atspindėjo pagrindinius socialinius dimensijos kintamuosius pagal kelias kategorijas. Faktorių sukimas leido interpretuoti, kurie kintamieji nusako faktorius (Ten pat, 251). Šie faktoriai buvo naudojami tolimesnėje analizėje.

Turint atrinktą imtį tolimesnei analizei – reikėjo pereiti prie trečiosios tyrimo užduoties (išanalizuoti skirtį tarp vyrų ir moterų). Šios užduoties įgyvendinimui reikėjo išnagrinėti ar turimi duomenys yra tinkami parametriniam ar neparametriniam testui. Paaiškėjus, kad kintamieji neatitinka normalumo kriterijaus – buvo pasirinktas analoginis Stjudento t-testo neparametrinis Mano-Vitnio-Vilkoksono rangų sumų kriterijaus testas (Ten pat, 20).

Galiausiai, duomenys buvo vizualizuoti lentelėse ir grafikuose, kurie padėjo įvertinti gautų rezultatų skirtumus socialinės ir ekonominės dimensijose. Taip pat paskaičiuojami galutiniai du kintamieji – socialinės ir ekonominės dimensijos kintamųjų vidurkiai, kurie leidžia paprasčiau palyginti dviejų bangų gautus rezultatus. Tokiu būdu įgyvendinamas ketvirtas tyrimo uždavinys.

2.5 Duomenų apžvalga ir apribojimai

Duomenų rinkmenose 2008 m. turime Lietuvos respondentų imtį $n=1500$. Pasirinktus atvejus, kurie tenkintų amžiaus grupę (nuo 18 iki 29 metų), gauname 330 respondentų grupę, kurią sudaro 46,1 proc. Vyrų ($n=152$) ir 53,1 proc. moterų ($n=178$). 2017 m. duomenų rinkinyje turime $n=1448$ imtį, kurioje turime 270 jaunimo imtį, kurią sudaro 41,9 proc. vyrų ($n=113$) ir 58,1 proc. moterų ($n=157$). Abiejų metų tyrimams yra naudojami svoriai, kad būtų užtikrintas proporcingas reprezentavimas pagal Lietuvos populiacijos dydį.

Peržiūrėjus EVS duomenų rinkinius, nuspręsta kategorizuoti klausimus į tris kategorija – šeima ir santykiai, imigracija ir moralinės nuostatos. Taip pat Europos vertybių tyrimų naudojamas kintamųjų analizės dokumentas, leido patvirtinti šias kategorizacijas, kadangi jie patys duomenis yra suskirstę į dalis (tarkim, aiškiai išskirtos ekonominės vertybės, kas leido užtvirtinti pirminį pasirinkimą, t.y. keturis klausimus priskirti ekonominei dimensijai).

Žemiau pateiktoje lentelėje pateikiami tyrime naudoti kintamieji, kurie atrinkti remiantis Sarsfield ir kitų (2024) aukščiau išanalizuoto tyrimo metodologija, jų paskirstymas pagal dimensijas ir kategorijas. Ekonominėje vertybių dimensijoje buvo pasitelkti keturi klausimai, kurie buvo naudojami suprasti ar Lietuvoje tarp jaunų vyrų ir moterų egzistuoja statistiškai reikšmingi skirtumai ekonominių vertybių ašyje. Socialinė dimensija išskirta į keletą kategorijų – šeima ir santykiai, moralinės vertybės ir imigracija. Visi naudojami klausimai šioms kategorijomis, įskaitant ir

ekonominę dimensiją, remiasi į Lietuvos gyventojų vertybinį požiūrį ir ideologines nuostatas. Jomis nematuojamas dalyvavimas visuomeninėse ar politinėse veiklose, o klausiama: ar pateisinate, kaip jų požiūriu imigracija veikia šalį ir visuomenę, koks jų asmeninis požiūris ir vertybės šeimoje bei santykiuose.

Nepriklausomi kintamieji:	2008 m. bangos kodas	2017 m. bangos kodas	Reikšmės
Amžius	v303	age	Respondento gimimo metai, iš jų apskaičiuotas amžius
Lytis	v302	v225	1 – vyras, 2 – moteris
Priklausomi kintamieji:	2008 m. bangos kodas	2017 m. bangos kodas	Reikšmės
Ekonominė dimensija:			
Atsakomybė už save ar valstybės atsakomybė	v194	v103	1 – Žmonės pirmiausia privalo patys rūpintis savo gerbūviu ..., 10 – Valstybė privalo labiau rūpintis, kad kiekvienas žmogus būtų aprūpintas.
Konkurencija – gerai ar blogai	v196	v105	1 – Konkurencija yra geras dalykas. Ji skatina žmones daugiau dirbti ir ieškoti naujų idėjų ..., 10 – Konkurencija yra pražūtinga. Ji atskleidžia blogiausias žmonių savybes.
Pajamų lygybė ar paskatos užsidirbti	v198	v106	1 – Pajamos turėtų būti paskirstomos vienodžiau ..., 10 – Turėtų būti labiau skatinamos individualios pastangos.
Skatinti privatų verslą ar valstybės verslas	v199	v107	1 – Būtina plėsti privačią nuosavybę komercijoje ir pramonėje ..., 10 – Būtina plėsti valstybinę nuosavybę komercijoje ir pramonėje.
Socialinė dimensija:			
Šeima ir santykiai:			

Vyro gyvenimas gali būti visavertis tik tuomet, jeigu jis turi vaikų	v152	nėra	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku
Santuoka ar ilgalaikiai pastovūs santykiai būtini tam, kad būtų laimingas	v153	nėra	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku
Homoseksualų poroms turėtų būti leista įsivaikinti vaikus	v154	v82	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku
Nieko tokio, jeigu du žmonės gyvena kartu nesusituokę	v155	v71	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku
Turėti vaikų yra pareiga visuomenei	v156	v83	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku
Žmonės turėtų patys nuspręsti, turėti vaikų ar ne	v157	nėra	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku
Kai kuris nors iš tėvų sunkiai serga arba jam reikia priežiūros, tai rūpintis juo pirmiausiai yra suaugusio vaiko pareiga	v158	v84	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku
Dirbanti mama gali palaikyti šiltus santykius su savo vaikais	v159	v72	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku
Ikimokyklinio amžiaus vaikas kenčia, jei jų mama dirba	v160	v72_DE	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku
Moterys iš tiesų nori namų ir vaikų	v161	v73	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku
Būti namų šeimininke taip pat tenkina, kaip ir mokamas darbas	v162	v75_DE	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku

Darbas yra geriausias būdas moterims tapti nepriklausomomis	v163	nėra	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku
Vyras ir žmona turi vienodai prisidėti prie šeimos pajamų	v164	nėra	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku
Tėvai yra tokie pat geri vaikų prižiūrėtojai kaip ir motinos	v165	nėra	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku
Vyrai turėtų prisiimti tiek pat atsakomybės už namus ir vaikus kaip ir moterys	v166	nėra	1 – visiškai sutinku, ..., 5 – visiškai nesutinku
Moralinės vertybės:			
Ar pateisinate: Pretenduoti į valstybės pašalpą, neturint tam teisės	v233	v149	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: Ar pateisinate: Nemokėti mokesčių, jei yra tokia galimybė	v234	v150	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: linksminimąsi vogtu automobiliu	v235	nėra	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: narkotikų vartojimą	v236	v151	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: melavimą dėl savo interesų	v237	nėra	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: neištikimybę	v238	nėra	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: kyšio priėmimą	v239	v152	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: homoseksualumą	v240	v153	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: abortą	v241	v154	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama

Ar pateisinate: skyrybas	v242	v155	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: eutanaziją	v243	v156	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: savižudybę	v244	v157	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: mokėjimą grynais vengiant mokesčių	v245	nėra	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: atsitiktinius seksualinius santykius	v246	v158	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: nemokėjimą už viešąjį transportą	v247	v159	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: prostituciją	v248	v160	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: eksperimentus su žmogaus embrionais	v249	v161	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: manipuliavimą maistu	v250	nėra	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: dirbtinį apvaisinimą	v251	nėra	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Ar pateisinate: mirties bausmę	V252	v163	1 – niekada nepateisinama, ..., 10 – visada pateisinama
Imigracija:			
migrantai atima darbo vietas iš vietinių gyventojų	v268	v185	1 – Visiškai sutinku, ..., 10 – Visiškai sutinku
Imigrantai griaua šalies kultūrinį gyvenimą	v269	v184	1 – Visiškai sutinku, ..., 10 – Visiškai sutinku
Imigrantai didina nusikalstamumo problemas	v270	v186	1 – Visiškai sutinku, ..., 10 – Visiškai sutinku
Imigrantai apsunkina socialinės rūpybos sistemą	v271	v187	1 – Visiškai sutinku, ..., 10 – Visiškai sutinku
Imigrantai taps grėsme šalies visuomenei	v272	nėra	1 – Visiškai sutinku, ..., 10 – Visiškai sutinku

Imigrantai nepaiso papročių/įstatymų	v273	v188	1 – Visiškai sutinku, ..., 10 – Visiškai sutinku
Dėl didelio imigrantų skaičiaus Lietuvoje, kartais aš jaučiuosi lyg svetimas	v274	nėra	1 – Visiškai sutinku, ..., 10 – Visiškai sutinku
Šiandien Lietuvoje yra per daug imigrantų	v275	nėra	1 – Visiškai sutinku, ..., 10 – Visiškai sutinku

Lentelė Nr. 1. Tyrimui naudojamų kintamųjų kodai ir reikšmės. Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal naudojamų duomenų rinkmenų klausimynus (https://search.gesis.org/research_data/ZA4800 ir https://search.gesis.org/research_data/ZA7500).

Lentelėje Nr. 1, matome atsirinktus kintamuosius tyrimui, kadangi yra pasirinkta nagrinėti skirtų lyties pagrindu, naudojama dviejų bangų (10 metų skirtumo) duomenų rinkiniai. Tyrime iš pradžių nuspręsta sumažinti kintamųjų kiekį, nes buvo nuspręsta, kad socialinės dimensijos kintamųjų kiekis yra per didelis naudoti Mano-Vitnio-Olkino kriterijaus testą rezultatų pateikimui. Čia taip pat susiduriama su pirmuoju apribojimu rengiant tyrimą – 2008 m. klausimyne iš gyventojų surenkama ir jiems yra užduodama daug daugiau klausimų, o 2017 m. klausimyne nemažai šiam tyrimui naudingų klausimų yra atsisakoma. Tai galime matyti aukščiau pateiktoje lentelėje, kurios trečiame stulpelyje prie pateikiamų kodų yra nurodyta „nėra“. Vietoj jų Europos vertybių tyrimo 2017 m. bangoje atsirado naujų klausimų susijusių su aplinkos apsauga, požiūriu į vaikų auklėjimą ir t.t. Šis nenuoseklumas tarp skirtingų metų duomenų rinkmenų iš dalies apsunkino tyrimo eigą, kadangi nebuvo galima naudoti visų pasirinktų kintamųjų, kurie pagal 2008 m. bangos duomenis buvo labiausiai tinkami paaiškinti faktorius naudojant faktorinę principinių komponentų analizę, kai buvo atrenkami kintamieji socialinei dimensijai.

3. Tyrimo rezultatai

Redukuojant kintamųjų kiekį – pasitelkta faktorinė principinių komponentų analizė, kuri padėjo sumažinti didelį kintamųjų skaičių iki mažesnio faktorių skaičiaus, kurie paaiškina daugumą kintamųjų variacijos. Atlikus faktorinę principinių komponentų analizę su 2008 m. duomenų rinkiniu – gauti rezultatai buvo geri. Iš pradžių tikrinant ar kintamieji yra tinkami faktorinei analizei, gauti Kaizerio-Mejerio-Olkinio matai ir Bartlett's Test of Sphericity rodikliai buvo pakankamai aukšti. Morolinių nuostatų kategorijoje gautas KMO matas pagal gradaciją – „gerai tiko“, nes gautas matas buvo lygus 0,855, tas pats ir su imigracijos kategorija, gautas KMO – 0,815 (Žiūrėti paveikslą Nr. 7 ir paveikslą Nr. 8). Vienintelis KMO matas gradacijoje atitiko tik „tinka patenkinamai“ (Žiūrėti paveikslą Nr. 6 (Čekanavičius, 2002, 243). 2008 m. nei vienoje kategorijoje *p* reikšmė neviršijo 0,05 ribos, visų trijų kategorijų reikšmė buvo lygi <0.01 .

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,636
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	451,480
	df	105
	Sig.	<,001

Paveikslas Nr. 6 Šeimos ir santykių kategorijos KMO rezultatas. Šaltinis: sudaryta autoriaus

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,855
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1744,976
	df	190
	Sig.	<,001

Paveikslas Nr. 7 Morolinių nuostatų kategorijos KMO rezultatas. Šaltinis: sudaryta autoriaus

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,815
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	975,164
	df	28
	Sig.	<,001

Paveikslas Nr. 8 Imigracijos kategorijos KMO rezultatas. Šaltinis: sudaryta autoriaus

Faktorinėje principinių komponentų analizėje naudotas Varimax sukimo metodas, nes jis leido supaprastinti faktorių svorių matricos struktūrą ir pagerinti gautų rezultatų interpretavimą (Čekanavičius, 2002, 252). Šis metodas maksimizuoja aukštų ir žemų faktorių apkrovų skirtumus,

todėl kiekvienas kintamasis aiškiau priskiriamas vienam faktoriui. Kadangi darbe analizuojami faktoriai laikomi nepriklausomais, Varimax metodas buvo tinkamiausias siekiant atskleisti ryškiausias kintamųjų grupes bei geriau suprasti latentines dimensijas, kurias jie reprezentuoja (Ten pat, 252).

1.	Moterys iš tiesų nori namų ir vaikų
2.	Ar pateisinate: Pretenduoti į valstybės pašalpą, neturint tam teisės
3.	Ar pateisinate: Nemokėti mokesčių, jei yra tokia galimybė
4.	Imigrantai apsunkina socialinės rūpybos sistemą

Lentelė Nr. 2 Atrinkti socialinės dimensijos kintamieji. Šaltinis: sudaryta autoriaus

Pirmoje kategorijoje „šeima ir santykiai“ gauti sukimo rezultatai (žiūrėti paveikslą Nr. 9) privertė atsisakyti pirmojo komponento, kadangi 2017 m. bangos duomenų rinkinyje nėra nei vieno iš nurodytų klausimų, todėl pasitelkiamas antrojo komponento gautas su didžiausiu rodikliu gautas faktorius – šiuo atveju „Ikimokyklinio amžiaus vaikas kenčia, jei jų mama dirba“. Faktorių svorių matrica po sukimo rezultatai taip pat didesnis nei 0,6, o tai parodo, kad pasirinktas kintamasis turi stiprią sąsają su faktoriumi. Tačiau ir šio kintamojo nėra 2017 m. atliktoje apklausoje, todėl naudojamas kintamasis „moterys iš tiesų nori namų ir vaikų“ kintamasis.

Rotated Component Matrix^a

	Component				
	1	2	3	4	5
men need children in order to be fulfilled (Q47A)		,461	-,607		
long-term relationship necessary to be happy (Q47B)	,427				
homosexual couples - adopt children		-,433			,489
it is alright to live together without getting married (Q47D)			,559		
duty towards society to have children (Q47E)			-,684		
people should decide themselves to have children (Q47F)		,417	,696		
it is child's duty to take care of ill parent (Q47G)		,614			
working mother warm relationship with children (Q48A)				,853	
pre-school child suffers with working mother (Q48B)		,721			
women really want home and children (Q48C)		,542			
being housewife as fulfilling as paid job (Q48D)				,561	,454
job best way for independence women (Q48E)					-,708
husband+wife contribute to household income (Q48F)	,760				
fathers as well suited to look after children as mothers (Q48G)	,698				
men should take the same responsibility for home and children (Q48H)	,715				

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.^a

a. Rotation converged in 9 iterations.

Paveikslas Nr. 9 Rotuotų komponentų matricos rezultatai šeimos ir santykių kategorijoje. Šaltinis:
sudaryta autoriaus

Pagal kitų kategorijų rezultatus (žiūrėti paveikslą Nr. 10 ir paveikslą Nr. 11), atrenkami papildomi trys kintamieji (žiūrėti lentelę Nr. 2). Moraliųjų nuostatų kategorijoje atrinkti du kintamieji su rezultatais po faktorių svorių sukimo, o imigracijos kategorijoje pasirinktas tik vienas kintamasis su didžiausiu rezultatu, kadangi imigracijos klausimų kategorijoje yra palyginus mažiau kintamųjų su kitomis dvejomis kategorijomis.

Rotated Component Matrix^a

	Component				
	1	2	3	4	5
do you justify: claiming state benefits (Q68A)	,788				
do you justify: cheating on tax (Q68B)	,786				
do you justify: joyriding (Q68C)					,761
do you justify: taking soft drugs (Q68D)		,491			,517
do you justify: lying in own interest (Q68E)	,768				
do you justify: adultery (Q68F)	,527				
do you justify: accepting a bribe (Q68G)	,634				
do you justify: homosexuality (Q68H)			,719		
do you justify: abortion (Q68I)			,684		
do you justify: divorce (Q68J)			,733		
do you justify: euthanasia (Q68K)				,625	
do you justify: suicide (Q68L)					,561
do you justify: paying cash to avoid taxes (Q68M)	,706				
do you justify: having casual sex (Q68N)	,570				
do you justify: avoiding fare public transport (Q68O)	,505	,588			
do you justify: prostitution (Q68P)		,784			
do you justify: experiments human embryos (Q68Q)		,777			
do you justify: manipulation food (Q68R)		,682			
do you justify: invitro fertilization (Q68S)			,550	,461	
do you justify: death penalty (Q68T)				,760	

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. ^a
a. Rotation converged in 7 iterations.

Paveikslas Nr. 10 Rotuotų komponentų matricos rezultatai moralinių nuostatų kategorijoje. Šaltinis:
sudaryta autoriaus

Rotated Component Matrix^a

	Component	
	1	2
immigrants take away jobs from [nationality] (Q78A)	,779	
immigrants undermine countrys cultural life (Q78B)	,748	
immigrants increase crime problems (Q78C)	,847	
immigrants are a strain on welfare system (Q78D)	,897	
immigrants will become a threat to society (Q78E)	,843	
immigrants maintain own/take over customs (Q78F)		
immigrants living in your country: feels like a stranger (Q79A)		,924
immigrants living in your country: there are too many (Q79B)		,882

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser

Normalization.^a

a. Rotation converged in 3 iterations.

Paveikslas Nr. 11 Rotuotų komponentų matricos rezultatai imigracijos kategorijoje. Šaltinis:
sudaryta autoriaus

Atlikus faktorinę principinių komponentų analizę socialinėje dimensijoje – atrenkame keturis kintamuosius, kuriuos naudojame tolimesniuose tyrimo žingsniuose (žiūrėti lentelę Nr. 2). Tyrimui paruošus kintamųjų imtį – patikrinama ar kintamieji atitinka normalumo kriterijų. Atlikus normalumo testą 2008 m. duomenų rinkinyje (žiūrėti paveikslą Nr. 12) – nustatoma, kad p reikšmės visų kintamųjų yra mažesnės nei 0,05, t.y. visų pasirinktų kintamųjų rezultatai yra $<0,01$. Daroma išvada, kad naudojami atsirinkti kintamieji neatitinka normalumo kriterijaus, duomenų skirstiniai histogramose yra pasiskirstę nevienodai, kintamųjų analizei netinkamas parametrinis stjuident-t testas. Tokie pat rezultatai gaunami ir 2017 m. atsirinktose kintamuosiuose.

Tests of Normality			
	Kolmogorov-Smirnov ^a		
	Statistic	df	Sig.
women really want home and children (Q48C)	,403	971	<,001
do you justify: claiming state benefits (Q68A)	,231	971	<,001
do you justify: cheating on tax (Q68B)	,205	971	<,001
immigrants are a strain on welfare system (Q78D)	,109	971	<,001
individual-state responsibility for providing (Q58A)	,147	971	<,001
competition good-harmful for people (Q58C)	,126	971	<,001
equalize incomes-incentives for individual effort (Q58E)	,112	971	<,001
private-government ownership business (Q58F)	,127	971	<,001

a. Lilliefors Significance Correction

Paveikslas Nr. 12 Normalumo testo rezultatai. Šaltinis: sudaryta autoriaus

Atsižvelgiant, kad abiejų naudojamų laikotarpių kintamieji neatitinka normalumo kriterijaus – duomenys yra laikomi neparametriniais ir naudojamas parametrinio Stjudent-t testo analogas – Mano-Vitnio-Vilkoksono rangų sumų kriterijus nepriklausomoms imtims. Nors šis kriterijus ir nelygina vidurkių, bet lygina skirstinius tarp skirtingų nepriklausomų grupių – šiuo atžvilgiu yra dvi grupės: vyrai ir moterys. Naudojami duomenys atitinka ir reikalavimą, kad būtų bent penkios skirtingos kintamojo reikšmės – visų kategorijų kintamieji turi dešimt reikšmių, išskyrus kintamieji susiję su šeima ir santykiais, jų kintamieji turi penkias reikšmes, tačiau tai netrukdo atlikti neparametrinį testą.

Atlikus Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus testą pagal 2008 m. duomenis – ekonominės skalės analizėje gavome rezultatus, kurie parodė, kad vidutiniai rangai tiek vyrų, tiek moterų yra panašūs dviejų kintamųjų lygmeniu – abiejų lyčių nuomonė sutampa dėl atsakomybės už save ar tai vis dėlto yra valstybės atsakomybė bei ar turėtų valstybė daugiau kištis ir reguliuoti rinką. Didesni skirtumai egzistuoja tarp klausimų apie konkurencijos gėrį/blogį ir asmeninę atsakomybę užtikrinti pragyvenimą. Tačiau žvelgiant į paveikslą Nr. 13 – matome, kad rezultatai yra statistiškai nereikšmingi, t.y. p reikšmės yra didesnės už 0,05.

NPar Tests

Mann-Whitney Test

		Ranks		
	sex respondent (Q86)	N	Mean Rank	Sum of Ranks
private-government ownership business (Q58F)	male	170	162,53	27630,50
	female	152	160,35	24372,50
	Total	322		
equalize incomes-incentives for individual effort (Q58E)	male	173	162,94	28189,00
	female	163	174,40	28427,00
	Total	336		
competition good-harmful for people (Q58C)	male	176	179,22	31542,50
	female	172	169,67	29183,50
	Total	348		
individual-state responsibility for providing (Q58A)	male	182	188,84	34369,00
	female	177	170,91	30251,00
	Total	359		

Test Statistics ^a					
	private-government ownership business (Q58F)	equalize incomes-incentives for individual effort (Q58E)	competition good-harmful for people (Q58C)	individual-state responsibility for providing (Q58A)	
Mann-Whitney U	12744,500	13138,000	14305,500	14498,000	
Wilcoxon W	24372,500	28189,000	29183,500	30251,000	
Z	-,213	-1,090	-,895	-1,651	
Asymp. Sig. (2-tailed)	,832	,276	,371	,099	

a. Grouping Variable: sex respondent (Q86)

Paveikslas Nr. 13 2008 m. Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus rezultatai ekonominėje dimensijoje.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Žvelgiant į 2008 m. socialinę dimensiją, kuriai pasirinkome taip pat keturis kintamuosius, šis neparametrinis testas parodo kai ką įdomesnio – čia vidutiniai rangai yra daug didesni nei ekonominėje skalėje. Apie ekonomines vertybes buvo nemažai minėta Lietuvos autorių tyrimuose, kad lietuviai turi panašesnes vertybes ekonominiais klausimais. Socialinėje dimensijoje trys iš keturių kintamųjų turi daug didesnius skirtumus. Vienintelis kintamasis, kuriame matosi labai nedidelis skirtumas – „moterys iš tiesų nori turėti namus ir vaikų“. Reiktų paminėti ir kintamųjų reikšmes, kadangi, kaip ir ekonominėje skalėje – taip ir socialinės skalės turėjo atvirkštinius teiginius ir neatitiko tyrime taikomos nuostatos, kad turint reikšmes nuo 1 iki 10 ar nuo 1 iki 5 – vienetą laikomas kairiųjų/socialistinė arba liberaliąją vertybių puse, o 10 yra laikoma dešinėsios/konservatyviosios politikos puse. Todėl atlikus 2008 m. atvirkštinių skalių perkodavimą – Imigrantai apsunkina socialinės rūpybos sistemą perkoduotas į soc1; Ar pateisinate: Pretenduoti į valstybės pašalpą, neturint tam teisės perkoduotas į soc2; Ar pateisinate: Nemokėti mokesčių, jei yra tokia galimybė perkoduotas į soc3. Vertinant p reikšmes – išskyrėme, kad mokesčių vengimas yra statistiškai reikšmingas, t.y. p reikšmė yra didesnė nei 0,05 ir lygi 0,006. Kas įdomiausia šio kintamojo rezultate yra tai, kad 2008 m. duomenimis jaunos moterys buvo daug konservatyviau nusiteikusios mokesčių vengimo klausimu nei vyrai, t.y. jos daug rečiau pateisindavo mokesčių vengimą nei toje pačioje amžiaus grupėje esantys vyrai.

➔ NPar Tests

Mann-Whitney Test

Ranks				
	sex respondent (Q86)	N	Mean Rank	Sum of Ranks
soc1	male	167	171,98	28721,00
	female	157	152,41	23929,00
	Total	324		
soc2	male	170	166,55	28313,00
	female	169	173,47	29317,00
	Total	339		
soc3	male	167	155,25	25927,50
	female	172	184,32	31702,50
	Total	339		
women really want home and children (Q48C)	male	146	157,17	22946,50
	female	164	154,02	25258,50
	Total	310		

Test Statistics ^a				
	soc1	soc2	soc3	women really want home and children (Q48C)
Mann-Whitney U	11526,000	13778,000	11899,500	11728,500
Wilcoxon W	23929,000	28313,000	25927,500	25258,500
Z	-1,896	-,665	-2,762	-,413
Asymp. Sig. (2-tailed)	,058	,506	,006	,680

a. Grouping Variable: sex respondent (Q86)

Paveikslas Nr. 14 2008 m. Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus rezultatai socialinėje dimensijoje.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Apibendrinant 2008 m. rezultatus – išsiaiškinta, kad prieš daugiau nei 10 m. ekonominės jaunų vyrų ir moterų vertybės Lietuvoje statistiškai nesiskyrė (bent jau 95 proc. tyrimas tai užtikrina). Tačiau žvelgiant į socialinės dimensijos kintamuosius išaiškėjo, kad bendrų išvadų visai socialinei dimensijai negalime, kadangi imigracija, šeima ir santykiai neturėjo statistiškai reikšmingų rezultatų, bet moralinių nuostatų kategorijoje vienas kintamasis išsiskyrė. Jauni vyrai ir jaunos moterys Lietuvoje 2008 m. neturėjo aiškaus skirtumo dėl paramos ėmimo jei ji asmeniui nepriklauso, bet vienintelis klausimas, kuris išskyrė jaunuolius ir jaunuoles buvo susijęs su mokesčių vengimu, tais metais jaunos moterys statiškai reikšmingai buvo konservatyvesnės nei vyrai, ir daug labiau nepateisino gyventojų, kurie vengia mokėti mokesčius. Taip pat verta paminėti, kad jei prisimintume Inglehart ir Norris lyties skirčių teoriją, nors ir negalime daryti išvados iš vieno kintamojo, tačiau labai įdomu, kad pagal mokesčių vengimą – jaunos moterys buvo konservatyvesnės už vyrus, kas atitiktų tradicinės visuomenės lyties skirtį, kai vyrai yra liberalesni arba labiau socialdemokratiški už moteris.

Atliekant tą patį neparametrinį testą naujausiame 2017 m. duomenų rinkinyje rezultatai ekonominėje dimensijoje ne ką geresni nei 2008 m. rezultatai. Vėlgi matome, kad dviejų kintamųjų vidutiniai rangai turi skirtumų, o dvejų kitų – labai panašūs (žiūrėti paveikslą Nr. 15). Tačiau vėlgi analizuojant gautus duomenis – matoma, kad rezultatai yra statistiškai nereikšmingi.

→ NPar Tests

Mann-Whitney Test

		Ranks		
	sex respondent (Q63)	N	Mean Rank	Sum of Ranks
eko1_2	male	102	134,50	13718,50
	female	155	125,38	19434,50
	Total	257		
eko2_2	male	100	129,04	12903,50
	female	146	119,71	17477,50
	Total	246		
eko_3	male	92	118,24	10878,00
	female	140	115,36	16150,00
	Total	232		
equalize incomes vs. incentives for individual effort (Q32D)	male	100	126,24	12623,50
	female	152	126,67	19254,50
	Total	252		

Test Statistics ^a				
	eko1_2	eko2_2	eko_3	equalize incomes vs. incentives for individual effort (Q32D)
Mann-Whitney U	7344,500	6746,500	6280,000	7573,500
Wilcoxon W	19434,500	17477,500	16150,000	12623,500
Z	-,969	-1,020	-,324	-,047
Asymp. Sig. (2-tailed)	,332	,308	,746	,962

a. Grouping Variable: sex respondent (Q63)

Paveikslas Nr. 15 2017 m. Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus rezultatai ekonominėje dimensijoje.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Pereinant prie socialinės dimensijos 2017 m. buvo tikimasi vėl gauti bent vieną statistiškai reikšmingą kintamąjį kaip ir 2008 m. socialinėje dimensijoje, tačiau pažvelgus į 2017 m. rezultatus – gauname tą patį rezultatą: rezultatai nei vienoje iš socialinių dimensijos kintamųjų nėra statistiškai reikšmingi (žiūrėti paveikslą Nr. XX), visose kintamuosiuose gauname žymiai didesnes p reikšmes nei tinkama norma ($<0,05$).

NPar Tests

[Lietuva2017]

Mann-Whitney Test

		Ranks		
	sex respondent (Q63)	N	Mean Rank	Sum of Ranks
migrantai2	male	95	118,28	11237,00
	female	142	119,48	16966,00
	Total	237		
parama2	male	94	117,97	11089,00
	female	149	124,54	18557,00
	Total	243		
mokesciai2	male	97	119,23	11565,50
	female	153	129,47	19809,50
	Total	250		
women really want home and children (Q25B)	male	94	122,28	11494,00
	female	145	118,52	17186,00
	Total	239		

Test Statistics ^a				
	migrantai2	parama2	mokesciai2	women really want home and children (Q25B)
Mann-Whitney U	6677,000	6624,000	6812,500	6601,000
Wilcoxon W	11237,000	11089,000	11565,500	17186,000
Z	-,133	-,752	-,148	-,470
Asymp. Sig. (2-tailed)	,894	,452	,251	,638

a. Grouping Variable: sex respondent (Q63)

Paveikslas Nr. 16 2017 m. Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus rezultatai socialinėje dimensijoje.

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Gavus tokius, iš dalies nuvilliančius, rezultatus kilo pagalvojus natūralus klausimas – ar kažkas negerai su pasirinktais klausimais, ar vis dėlto pasirinkta amžiaus grupė turėjo tokį lemiamą rezultatą? Pagal pasirinktą teorinį pagrindą – jau galima buvo įžvelgti, kad Lietuvoje neturėtų būti skirties lyties pagrindu. Inglehart ir Norris jau praeito tūkstantmečio paskutiniojo dešimtmečio pradžioje pateikė rezultatus, kuriose matėsi, kad Lietuvoje nėra modernios lyties skirties (Inglehart ir Norris, 2000). Tačiau atsižvelgiant į visuomenės modernėjimą, ekonominį ir politinį vystymąsi buvo tikimasi išvysti bent dalinius išsiskyrimus tarp jaunimo. Todėl tyrimo pabaigoje nuspręsta pasižiūrėti ir bendrą visos Lietuvos populiacijos situaciją ir palyginti jaunimo rezultatų vidurkius. Paėmus visą imtį Lietuvos respondentų (netaikant 18-29 amžiaus grupės apribojimo), pastebime, kad atsiranda daugiau statistiškai reikšmingų rezultatų abejose dimensijose, nors ir ne kiekviename atsirinktame kintamajame. Patartina atkreipti dėmesį, kad gautuose visos populiacijos rezultatuose matome, kad vis dėlto vidutiniai rangai tiek 2008 m., tiek 2017 m. atitinka Inglehart ir Norris modernios lyties skirties teoriją. Tačiau pagal autorių teoriją – Lietuva yra vis dar „įstrigusi“ tradicinėje lyčių skirtyje. Abiejų apklausų atvejais moterys yra labiau konservatyvios ir vertybiniu lygmeniu labiau palaiko konservatyvią politiką nei vyrai (žiūrėti vidutinius rangus paveiksle Nr. 17 ir paveiksle Nr. 18). Bendrai žvelgiant, jei vadovaujamės modernia lyčių skirties teorija – gauname rezultatus, kurie teigia, kad Lietuvoje pagal ekonominis, kultūrinis ir politinis išsivystymas yra vis dar per mažas. Nors reiktų šiuos rezultatus patikrinti ir su būsimais naujausiais apklausų rezultatais, nes Lietuva nuo, tarkim euro kaip valiutos įsivedimo padarė labai didelį ekonominį šuolį, o vertybės, kaip minėta kitose teorijose keičiasi lėčiau. Dėl šių priežasčių, gali būti, kad Lietuvos moderni lyčių skirtis tik formuojasi.

Ranks				
	sex respondent (Q86)	N	Mean Rank	Sum of Ranks
individual-state responsibility for providing (Q58A)	male	759	817.90	620784.00
	female	806	750.14	604611.00
	Total	1565		
competition good-harmful for people (Q58C)	male	723	749.44	541846.00
	female	756	730.97	552614.00
	Total	1479		
equalize incomes-incentives for individual effort (Q58E)	male	728	741.90	540105.00
	female	747	734.20	548445.00
	Total	1475		
private-government ownership business (Q58F)	male	678	699.68	474380.50
	female	682	661.44	451099.50
	Total	1360		
women really want home and children (Q48C)	male	689	729.28	502470.50
	female	759	720.17	546605.50
	Total	1448		
migrantail	male	684	706.29	483103.50
	female	683	661.68	451924.50
	Total	1367		
parama	male	713	714.40	509364.00
	female	751	749.69	563016.00
	Total	1464		
mokesčiai	male	716	689.90	493970.50
	female	765	788.82	603450.50
	Total	1481		

Paveikslas Nr. 17 2008 m. visos Lietuvos populiacijos Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus sumų rezultatai abiejų dimensijų kintamuosiuose. Šaltinis: sudaryta autoriaus

Paveikslas Nr. 18

Ranks				
	sex respondent (Q63)	N	Mean Rank	Sum of Ranks
eko1_2	male	623	781,82	487073,00
	female	912	758,56	691807,00
	Total	1535		
eko2_2	male	609	761,63	463834,50
	female	867	722,25	626191,50
	Total	1476		
eko_3	male	565	709,78	401026,00
	female	809	671,94	543599,00
	Total	1374		
equalize incomes vs. incentives for individual effort (Q32D)	male	607	755,96	458868,50
	female	888	742,56	659391,50
	Total	1495		
migrantai2	male	593	714,49	423695,50
	female	847	724,70	613824,50
	Total	1440		
parama2	male	608	719,07	437192,50
	female	886	767,01	679572,50
	Total	1494		
mokesčiai2	male	610	712,61	434693,50
	female	895	780,53	698571,50
	Total	1505		
women really want home and children (Q25B)	male	581	732,76	425732,50
	female	887	735,64	652513,50
	Total	1468		

Paveikslas Nr. 17 2017 m. visos Lietuvos populiacijos Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus sumų rezultatai abiejų dimensijų kintamuosiuose. Šaltinis: sudaryta autoriaus

Taip pat ir atsiranda statistiškai reikšmingų kintamųjų abiejose tiriamuosiuose dimensijose (žiūrėti paveikslą Nr. 19 ir paveikslą Nr. 20).

Test Statistics ^a								
	individual-state responsibility for providing (Q58A)	competition good-harmful for people (Q58C)	equalize incomes-incentives for individual effort (Q58E)	private-government ownership business (Q58F)	women really want home and children (Q48C)	migrantai1	parama	mokesčiai
Mann-Whitney U	279390,000	266468,000	269067,000	218196,500	258185,500	218338,500	254823,000	237284,500
Wilcoxon W	604611,000	552614,000	548445,000	451099,500	546605,500	451924,500	509364,000	493970,500
Z	-2,989	-,840	-,350	-1,814	-,564	-2,111	-1,688	-4,581
Asymp. Sig. (2-tailed)	,003	,401	,726	,070	,573	,035	,091	<.,001

a. Grouping Variable: sex respondent (Q86)

Paveikslas Nr. 19 2008 m. visos Lietuvos populiacijos Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus rezultatai abiejų dimensijų kintamuosiuose. Šaltinis: sudaryta autoriaus

Test Statistics ^a								
	eko1_2	eko2_2	eko_3	equalize incomes vs. incentives for individual effort (Q32D)	migrantai2	parama2	mokesčiai2	women really want home and children (Q25B)
Mann-Whitney U	275479,000	249913,500	215954,000	264675,500	247574,500	252056,500	248338,500	256661,500
Wilcoxon W	691807,000	626191,500	543599,000	659391,500	423695,500	437192,500	434693,500	425732,500
Z	-1,018	-1,766	-1,759	-,594	-,464	-2,256	-3,156	-,152
Asymp. Sig. (2-tailed)	,309	,077	,079	,552	,643	,024	,002	,879

a. Grouping Variable: sex respondent (Q63)

Paveikslas Nr. 20 2017 m. visos Lietuvos populiacijos Mano-Vitnio-Vilkoksono kriterijaus rezultatai abiejų dimensijų kintamuosiuose. Šaltinis: sudaryta autoriaus

P reikšmės abejuose bangose yra bent po kelis kintamuosius, kurie parodo skirtis tarp vyrų ir moterų. Tarkime, 2008 m. turime reikšmingus skirtumus dėl moralinių nuostatų (abejuose kintamuosiuose), o naujausiame tyrime turime tris kintamuosius, kurie turi statistiškai reikšmingas reikšmes. Tai yra tie patys du kintamieji kaip ir 2008 m. ir taip pat atsiranda skirtis ekonominėje dimensijoje, kur jau vyrai ir moterys neturi panašaus požiūrio kas turi užtikrinti orų pragyvenimą individui – valstybė ar tai labiau asmeninė iniciatyva.

Apibendrinant, matome, kad abiejų metų duomenų rinkmenose nerandame jokių statistiškai reikšmingų rezultatų, nors bendrai populiacijoje tam tikrų reikšmingų rezultatų ir randame. Tyrimo pradžioje iškelta hipotezė nepasitvirtino – jaunos moterys Lietuvoje nėra liberalesnės nei jauni vyrai. Tačiau papildomai nuspręsta patikrinti vertybinį pokytį, kadangi nors ir lyties skirties jaunime ir nerandame, tačiau galime išnagrinėti ar įvyko koks nors pokytis per dešimties metų laikotarpį. Tam buvo sukurti nauji du kintamieji, kuriems sukurti paskaičiuoti vidurkiai naudojant jau prieš tai aptartus abiejų dimensijų kintamieji. Naudojami dviejų dimensijų kintamųjų vidurkiai, ekonominei dimensijai susumuoti keturi kintamieji ir išvestas vidurkis. Socialinei dimensijai skaičiuojant vidurkį susumuoti trys vienodi kintamieji kadangi jų reikšmės yra vienodos (dešimties balų skalė), o v161 ir v73 skalės padidinta iš penkių balų į dešimt, padauginant gyventojų koduotus atsakymus iš dviejų. Patikriname gautus vidurkius pagal lytį. Bendrai gautuose rezultatuose skirtumų tarp jaunų vyrų ir moterų nerandame, kadangi ir tyrime rezultatai nebuvo reikšmingi, tačiau bendrai žvelgiant į jaunimo vertybių požiūrį dešimties metų pokytyje pastebime įdomią tendenciją. Ekonominėje dimensijoje skirtumų nematome, gauti vidurkiai yra labai panašūs. Tarkime, 2008 m. bendras vidurkis (vyrų ir moterų) buvo – 6.15 (žiūrėti paveikslą Nr. 21), o 2017 m. vidurkis sudarė 6.18 (žiūrėti paveikslą Nr. 22), praktiškai Lietuvoje atsirado nauja karta per 10 metų, tačiau ryškių pokyčių ekonominėje dimensijoje Lietuvoje neatsirado. Tačiau žvelgiant į socialinę dimensiją pokytis yra – 2008 m. socialinės dimensijos vidurkis sudarė 6.31 balus, o 2017 m. rezultatas padidėjo iki 6,77. Gautas skirtumas yra 0,4. Galima tik spekuliuoti kodėl įvyko jaunimo poslinkis į dešinę, nors pagal nagrinėtas teorijas, kurios teigė, kad ekonominis ir politinis šalies vystymasis lemia vertybių pokytį į liberalesnę, nuosaikesnę ir progresyvesnę vertybinę pasaulėžiūrą.

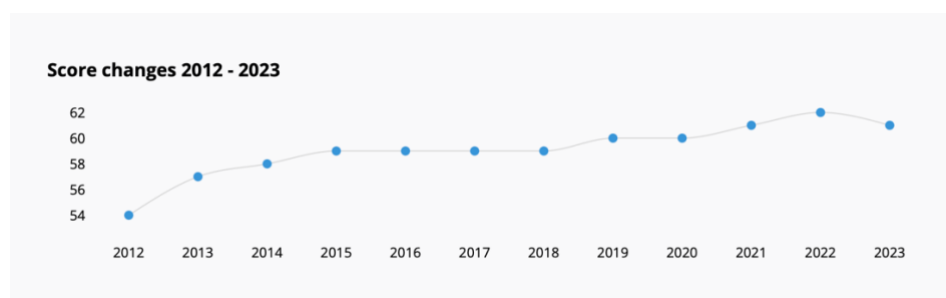
Report			
sex respondent (Q86)		vidurkis_soc	vidurkis_eko
male	Mean	6,2067	6,2011
	N	104	133
	Std. Deviation	1,33176	1,35347
female	Mean	6,3978	6,1199
	N	137	148
	Std. Deviation	1,33379	1,29082
Total	Mean	6,3154	6,1584
	N	241	281
	Std. Deviation	1,33352	1,31909

Paveikslas Nr. 21 2008 m. ekonominės ir socialinės dimensijų vidurkiai pagal lytis. Šaltinis: sudarė autorius

Report			
sex respondent (Q63)		vidurkis_soc_2	vidurkis_eko_2
male	Mean	6,7316	6,2959
	N	94	100
	Std. Deviation	1,23590	1,11366
female	Mean	6,8128	6,1112
	N	130	137
	Std. Deviation	1,26859	,98976
Total	Mean	6,7787	6,1891
	N	225	237
	Std. Deviation	1,25282	1,04550

Paveikslas Nr. 22 2017 m. ekonominės ir socialinės dimensijos vidurkiai pagal lytis. Šaltinis: sudarė autorius

Iš vienos pusės yra nemažai istorinių įvykių Lietuvoje ir Europoje, kurios galėjo paskatinti jaunimo poslinkį konservatyvesnę pusę. Jei imame pirmus du kintamuosius, kurie paimti skaičiuojant vidurkius – moralines nuostatas (ar pateisinate mokesčių vengimą ir valstybės paramos gavimą, kai asmeniui nepriklauso), tai peršasi mintis, kad tam įtakos galėjo turėti pasaulinė finansų krizė, kuri 2008 m. dar buvo tik beprasidedanti. Tai galėjo turėti neigiamą poveikį ir griežtesnį požiūrį į asmenis, kurie vienaip ar kitaip naudojami valstybės ir socialinės paramos spragomis, kai krizės laikotarpiu beveik visi Lietuvos namų ūkiai buvo paliesti ekonominio nuosmukio padarinių. Taip pat galima bandyti ir pažvelgti mokesčių vengimą ir paramos gavimą per korupcijos prizmę. Pavyzdžiui Transparency International atliekami tyrimai parodo, kad Lietuva nuo 2012 m. korupcijos suvokimo indekse nuo 2012-2017 m. laikotarpyje šoktelėjo nuo 54 iki 60 balų (žiūrėti paveikslą Nr. 23). Tai galėjo irgi prisidėti prie griežtesnio požiūrio į tokius asmenis ir nebepateisina piliečių, kurie Lietuvoje vengia mokėti mokesčius ir gauna valstybės paramą, kuri jiems nepriklauso. Nors žvelgiant iš kitos pusės – yra tyrimų, kurie rodo, kad Lietuvoje jaunimas vertina nevienareikšmiai. Tarkim, 45% jaunų vyrų, pagal 2020 m. atliktą tyrimą, palaikė mintį, kad tie, kurie pažeidžia įstatymus ir yra linkę į korupcinę veiklą – pasiekia gyvenime daugiau, tuo tarpu tokių jaunų moterų buvo tik 36% (Toleikienė et al., 2020, 9).

Jei pažvelgtumėme į imigraciją – taip pat matome tam tikrą konservatyvėjimo lygį. Tai gali būti susiję su išorės veiksniais, ypač daug pagrindo turi 2015 m. Europos migrantų krizė. Nors jos tiesiogiai Lietuva ir nepatyrė (Frėjutė-Rakauskienė, 2020) (nors paskui Lietuva ir pati patiria jau kiek kitokią, bet vis dėlto migracijos krizę 2021 m.), poveikis lietuvių nuostatoms migracijos atžvilgiu galėjo irgi turėti įtakos. Šalys kurios turėjo tiesioginius migrantų srautus per savo teritoriją – turėjo didelį pokytį nusiteikime prieš imigraciją, tačiau net tos šalys, kurios neturėjo tiesioginio ir didelio poveikio, turėjo įtaką visuomenės nusiteikimui prieš imigraciją (Każmierkiewicz, 2018).

Apibendrinant, gauname rezultatus, kurie yra pakankamai stulbinantys ir taip pat nestebinantys. Lietuva pagal gautus tyrimo rezultatus – yra konservatyvi, pagal Inglehart ir Norris – Lietuva gyvena tradicinės lyčių skirties visuomenėje. Jaunimas, bent jau mano naudojamų kintamųjų atžvilgiu, yra ne tik palyginus konservatyvus Europiniame kontekste, bet ir konservatyvėjantis. Žiliukaitė (2016) iš kitos pusės, jau buvo tai pastebėjusi 2016 m., kai savajame tyrime, kuriame beje taip pat vadovaujamasi Inglehart ir Norris teorija gauna rezultatus, kuriais teigiama išvada, kad Lietuvoje: „vertybiniai pokyčiai tarp kartų yra pakankamai maži ir nerodo jokių kritiškai reikšmingų pokyčių visuomenėje” (Žiliukaitė, 2016, 95). Kaip pati autorė teigia, ir mano gauti rezultatai tam pritaria – “obuolys nuo obels netoli rieda”. Lietuvoje vykstanti kartų vertybinė kaita iš tiesų vyksta pakankamai lėtai, gal net kai kurios jaunos kartos yra net konservatyvesnės už jų pačių tėvų kartą, tačiau ta kaita vyksta lėtai ir beveik nepastebimai, bet norint pamatyti didesnius skirtumus tai galima pastebėti, tik reiktų imti daug platesnius laikotarpius. Tokiu galima išvysti ne inkrementišką, o staigų vertybinį pokytį Lietuvos visuomenėje.

Išvados

Šiame magistriniame darbe buvo atlikta dviejų vertybinių dimensijų analizė, siekiant išsiaiškinti ar Lietuvoje ryškėja, kitose Vakarų demokratijose vis aiškiau besiformuojanti, ideologinė lyčių skirtis. Tyrimui pasitelkta jaunimo amžiaus grupė, remiantis pasitelkta teorija modernizacijos teorija teigė, kad vertybės dažniausiai keičiasi besikeičiant kartoms. Remiantis atliktais tyrimų rezultatais yra pateikiamos rekomendacijos ir išvados, skirtos suprasti Lietuvos socialinės ir ekonominės vertybių dimensijos skirtis pagal lytį ir suvokimui, kaip tos vertybės pasikeitė tarp jaunimo analizuojamu laikotarpiu.

Iš pradžių dėl kintamųjų gausos socialinių vertybių atžvilgiu atlikta faktorinė principinių komponentų analizė padėjo atrinkti keturis labiausiai koreliuojančius faktorius. Atrinkti du kintamieji moralinių nuostatų kategorijoje, dveji šeimos ir santykių kategorijoje ir vienas iš imigracijos kategorijos. Ekonominėje vertybių dimensijoje kintamieji nebuvo atrinkinėjami, kadangi jų nebuvo daug.

Atliktas neparametrinis testas tarp jaunimo atskleidė, kad 2008 m. lyties skirtis aiškiai išryškėjo dėl mokesčių vengimo pateisinimo. Tačiau tai neleidžia daryti apibendrinančios išvados, kad socialinėje dimensijoje egzistuoja kokia nors pastebima ideologinė skirtis. Vertinant 2017 m. tyrimo rezultatus – negavome nei vieno kintamojo, kuris statistiškai reikšmingai parodytų lyties vertybinę skirtį tarp jaunimo.

Gauti rezultatai mums įrodė, kad Lietuvoje jauni vyrai ir jaunos moterys nesudaro jokios reikšmingos ideologinės takoskyros ir tyrimo eigoje iškelta hipotezė nepasitvirtino. Todėl galime teigti, kad Lietuvoje ideologinė skirtis tarp lyčių dar nesusiformavo, o gal ir nepradėjo formotis. Tokie rezultatai iš dalies leidžia atsikvėpti tiems, kurie yra išsigandę visuomeninės poliarizacijos tarp vyrų ir moterų. Lietuvoje galima teigti, kad tiek kiek yra jaunų konservatyvių (ar liberalių, ar nuosaikių centristų) moterų – maždaug tiek pat rasime ir jaunų konservatyvių vyrų ir atvirkščiai.

Tačiau yra ir vienas rezultatas, kuris šiame tyrime yra reikšmingas – besivadovaujant naujausių metų duomenimis, Lietuvos jaunimas iš lėto slenka į konservatyvesnę pusę pagal tyrime analizuotą socialinę dimensiją. Pasitelkiant 2008 m. duomenis – Lietuvos jaunimas dešimtbalėje socialinės dimensijos skalėje buvo centro dešinėje, bet lyginant su 2017 m. – jaunimas pasislinko ne į centro pusę, t.y. į kairę, o toliau slinko į dešinę. Tai kelia tam tikrus klausimus: Lietuvoje, iš esmės, mokslininkai atlikinėdami politologinius tyrimus atskleidžia, kad jaunimas yra liberalesnis ir nuosaikesnis nei likusi Lietuvos visuomenė, tačiau vertybiniu požiūriu randame, kad tas pats jaunimas analizuojamu laikotarpiu tampa konservatyvesnis? Iš dalies čia gali būti panašiai, kaip

atrado politologės I. Petronytė-Urbonavičienė ir A. Diržinskaitė-Kazlauskienė (2024), kad Lietuvoje pilietinėse veiklose jaunimas paradoksaliai yra ir aktyviausias, ir pasyviausias vienu metu: „paradoksalu tai, kad jaunimas vienu metu ir aktyviausiai, ir pasyviausiai dalyvauja pilietinėse veiklose – jaunimas nuo 18 iki 24 metų amžiaus pilietinėse veiklose yra pasyviausia grupė, palyginti su visa visuomene, o jaunimas nuo 25 iki 29 metų yra pati aktyviausia grupė“. Tai galima numanyti, kad Lietuvoje labiausiai pastebima ir gal kontraversiškai politinių pažiūrų tyrimuose neatsispindi konservatyvesnė Lietuvos jaunimo nuomonė arba Lietuvoje jaunimas ir liberaliausias, ir konservatyviausias vienu metu, tik konservatyvesnė jaunimo dalis nepasirodo rinkimuose, kad išreikštų savo vertybinius įsitikinimus.

Ateityje yra reikalingos išsamesnės studijos naudojant pačius naujausius duomenis, kadangi tyrimo metu Europos vertybių tyrimo naujausi duomenys buvo tik 2017 m., o naujausios bangos duomenys pradėti rinkti tik 2024 m. Šia tema tyrimai Lietuvai dar vis aktualūs, kadangi naujausi duomenys turėtų parodyti ar Lietuvos jaunimo karta, kuri augo ir brendo pasaulinės pandemijos metu, taip pat kartu ir visuomenėje, kurioje socialiniai tinklai ir medijos turi vis didesnę poveikį, tiek politikoje, tiek asmeniniuose gyvenimuose. Taip pat ateityje reiktų apsvastyti praplėsti abejose dimensijose naudojamų kintamųjų, juos praplėsti (naudojant didesnę jų kiekį), ir analizuoti kitus faktorius. Reiktų ir apmąstyti peržvelgti naudojamą metodą.

Šaltiniai

1. Antman, F.M., Kalsi, P. and Lee, S. (2021). 'Gender norm conflict and marital outcomes', *Journal of Demographic Economics*, 87(4), pp. 537–560. doi:10.1017/dem.2021.7.
2. Atas, N. (2018). 'The cost of becoming a neo-liberal welfare state: A cautionary case of Lithuania'. *Critical Social Policy*, 38(4), 728-748.
<https://doi.org/10.1177/0261018317752898>.
3. Avlijaš, S. (2020). 'Beyond Neoliberalism? Revisiting the Welfare State in the Baltic States', *Europe-Asia Studies*, 72(4), pp. 614–643. doi: 10.1080/09668136.2019.1709622.
4. Bartasevičius, V. (2013). Politinė Parama Vidurio Ir Rytų Europoje: Partinės Sistemos Ir Koalicijos Dydžio Poveikis. *Politologija*. (71/3), 78–106.
5. Benson, J. (2024). 'Democracy and the Epistemic Problems of Political Polarization', *American Political Science Review*, 118(4), pp. 1719–1732.
doi:10.1017/S0003055423001089.
6. Bernhard, M. (2021). 'Democratic Backsliding in Poland and Hungary', *Slavic Review*, 80(3), pp. 585–607. doi:10.1017/slr.2021.145.
7. Colomer, J. M. (2008). 'Comparative European politics / edited by Josep M. Colomer'. 3rd ed. London ; Routledge, Taylor & Francis Group.
8. Čekanavičius, V., Murauskas, G. (2002). *Statistika ir jos taikymai. D. 2 / Vydas Čekanavičius, Gediminas Murauskas*. Vilnius: TEV.
9. Danilevičius, M., Gudžinskas, L. (2024). Kas (ne)balsuoja lietuvoje?, FES Regional Office for International cooperation Democracy of the Future, ISBN 978-3-98628-584-5.
10. Dassonneville, R. (2021) Change and continuity in the ideological gender gap a longitudinal analysis of left-right self-placement in OECD countries. *European journal of political research*. 60 (1), 225–238.
11. Druckman, J.N., Peterson, E., Slothuus, R. (2013). 'How Elite Partisan Polarization Affects Public Opinion Formation', *American Political Science Review*, 107(1), pp. 57–79.
doi:10.1017/S0003055412000500.
12. Esping-Andersen, G., (1990). The three worlds of welfare capitalism. *Polity*.
13. European Value Survey (2024), About EVS. <https://europeanvaluesstudy.eu/about-evs/> [Žiūrėta 2024-11-28].
14. European Website on Integration, (2015). *United in anxiety: Post-2015 public attitudes towards accepting refugees and migrants*. https://migrant-integration.ec.europa.eu/library-document/united-anxiety-post-2015-public-attitudes-towards-accepting-refugees-and-migrants_en?utm_source=chatgpt.com [Žiūrėta 2025 01 05].

15. Frėjutė-Rakauskienė, M. (2020). Reali ar sukurta?: „pabėgėlių krizės" vaizdavimas Lietuvos spaudos diskurse 2015–2017 metais. *Informacijos mokslai*. (88).
16. Gavelis, T. et al. (2014) *Šeimos vertybės ir jų kaita: trijų kartų atstovų įžvalgos* / Tomas Gavelis . Kaunas: Lithuanian Academic Libraries Network LABT.
17. Gerring, J. (1997). Ideology: A Definitional Analysis. *Political Research Quarterly*, 50(4), 957-994. <https://doi.org/10.1177/106591299705000412>.
18. Gillion, D.Q., Ladd, J.M., Meredith, M. (2020). ‘Party Polarization, Ideological Sorting and the Emergence of the US Partisan Gender Gap’, *British Journal of Political Science*, 50(4), pp. 1217–1243. doi:10.1017/S0007123418000285.
19. Hooghe, L., Marks, G., Wilson, C. J. (2002). Does Left/Right Structure Party Positions on European Integration? *Comparative Political Studies*, 35(8), 965-989. <https://doi.org/10.1177/001041402236310>
20. <https://europeanvaluesstudy.eu/methodology-data-documentation/previous-surveys-1981-2008/survey-2008/>
21. Inglehart, R., Norris, P. (2000). The Developmental Theory of the Gender Gap: Women’s and Men’s Voting Behavior in Global Perspective. *International Political Science Review*, 21(4), 441-463. <https://doi.org/10.1177/0192512100214007>
22. Jastramskis, M. (2020). Kas už ką balsavo 2019 metų Lietuvos prezidento rinkimuose?, *Politologija*, 97(1), pp. 8–41. doi:10.15388/Polit.2020.97.1.
23. Jones Finer, C., Greve, B. (2016). ‘Regional and Special Issues in Social Policy & Administration’, *Social Policy and Administration*, 50, 6: 751–66, doi: 10.1111/spol.12259.
24. Kavaliauskaitė, J. (2014). Asmenybės ar vertybės? Lietuvos partijų lyderiai rinkėjų akimis ir politikos personalizacijos ribos. *Politologija - Vilniaus Universitetas*. 73 (1 (73)), 129–178.
25. Lijphart, A. (2015). ‘Polarization and Democratization’, in N. Persily (ed.) *Solutions to Political Polarization in America*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 73–82.
26. Lorimer, M. (2020). ‘Europe as ideological resource: the case of the Rassemblement National’, *Journal of European Public Policy*, 27(9), p. 1388–1405. doi:10.1080/13501763.2020.1754885.
27. Marcinkevičiūtė, V. (2024). Nuo 17 iki 49 procentų: koks jaunimo aktyvumas buvo pastaruosius 13 metų. Žinau, ką renku. <https://zinaukarenku.lt/index.php/blog/39-nuo-17-iki-49-procentu-koks-jaunimo-aktyvumas-buvo-pastaruosius-13-metu> [Žiūrėta 2025 01 03].
28. Morris, W.F., (2009). *Understanding ideology* / Warren Frederick Morris. Lanham, MD: University Press of America.

29. Norkus, Z. (2008). Kokia demokratija, koks kapitalizmas?: pokomunistinė transformacija Lietuvoje lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu : mokslinė monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
30. Norrander, B., Wilcox, C. (2008). "The Gender Gap in Ideology." *Political Behavior* 30, no. 4 (2008): 503–23. <http://www.jstor.org/stable/40213331>.
31. Petronytė-Urbonavičienė, I. et al. (2014) *Nuostatų politiniais klausimais formavimasis pokomunistinėje valstybėje: Lietuvos atvejo studija / Ieva Petronytė* . Kaunas: Lithuanian Academic Libraries Network LABT.
32. Petronytė, I. (2013) IDEOLOGINĖS VISUOMENĖS POLITINIŲ NUOSTATŲ MOZAIKOS LIETUVOJE. *Politologija - Vilniaus Universitetas*. [Online] 72 (4 (72)), 156–196. Academic Libraries Network LABT.
33. Putnaitė, N. (2022). 'Being Soviet and Lithuanian: song festivals as emotional events to induce a hybrid identity', *Journal of Baltic Studies*, 54(2), pp. 223–241. doi: 10.1080/01629778.2022.2047082.
34. Ramonaitė, A. (2007). *Posovietinės Lietuvos politinė anatomija / Ainė Ramonaitė ; Pilietinės visuomenės institutas, Vilniaus universitetas. Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas*. Vilnius: Versus aureus.
35. Ramonaitė, A. (2020) Mapping the political space in Lithuania: the discrepancy between party elites and party supporters / Ainė Ramonaitė . DOI 10.1080/01629778.2020.1792521.
36. Ramonaitė, A. (2021). Laisvės partijos fenomenas: naujumo efektas ar naujos vertybinės takoskyros pradžia? *Politologija - Vilniaus Universitetas*. [Online] 102 (2(102)), 8–37.
37. Ramonaitė, A., Jastramskis, M.; Kavaliauskaitė, J., Morkevičius, V., Petronytė, I. (2021). „Post-Election Survey, November–December 2016“, <https://hdl.handle.net/21.12137/CGJGCI>, Lithuanian Data Archive for SSH (LiDA), V3, UNF:6:PYwLXCqTLarCilezeOB9jg==.
38. Sarsfield, R. et al. (2024). Introduction: The New Polarization in Latin America. *Latin American politics and society*. 66 (2), 1–23.
39. Sartori, G. (1969) "Politics, Ideology, and Belief Systems." *The American Political Science Review* 63, no. 2 (1969): 398–411. <https://doi.org/10.2307/1954696>.
40. Saulaitis, A. (2016). Ar laikai keičiasi?, *bernardinai.lt*. <https://www.bernardinai.lt/2016-04-25-ar-laikai-keiciasi/>
41. Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. Online Readings in Psychology and Culture, 2(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
42. Silickaitė, R. et al. (2013) *Politinės kairės ir dešinės skirtis, transformacija ir jos reikšmė Lietuvos partinėje sistemoje / Rima Silickaitė* . Kaunas: Lithuanian

43. The New York Times (2024). The gender gap among gen Z voters, explained. Nytimes.com <https://www.nytimes.com/2024/08/27/insider/the-gender-gap-among-gen-z-voters-explained.html> [Žiūrėta 2024 11 28].
44. Toleikiene, R., Balciunas, S., Juknevičienė, V. (2020). "Youth Attitudes Towards Intolerance to Corruption in Lithuania", Scientific Papers of the University of Pardubice. Series D. Faculty of Economics and Administration, vol. 28, no. 2.
45. Tworzecki, H. (2019). Poland: A Case of Top-Down Polarization. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 681(1), 97-119.
<https://doi.org/10.1177/0002716218809322>
46. Vilniaus universitetas (2024). *Kodėl svarbu, kad jaunimo interesai būtų įtraukti į politikų dienotvarkes? | VU naujienos*. Naujienos.vu.lt. <https://naujienos.vu.lt/kodel-svarbu-kad-jaunimo-interesai-butu-itraukti-i-politiku-dienotvarkes/> [Žiūrėta 2025 01 06].
47. Zaremba, M. (2019). Communism–legitimacy–nationalism: Nationalist legitimization of the communist regime in Poland (p. 408). *Peter Lang International Academic Publishers*.
48. Zurcher, A. (2018). Why Trump slamming Medicare for all as “socialist” healthcare. BBC <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-45817327> [Žiūrėta 2024 11 28].
49. Žiliukaitė, R. (2016). *Intergenerational value differences in contemporary Lithuanian society* / Rūta Žiliukaitė .